

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Szerbia és a Republika Srpska nemzetközi külpolitikai kapcsolatai

Jelige: *Gyalogkakukk*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. február

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	4
1.1. Kutatási kérdések	6
1.2. Hipotézisek.....	7
II. Szerbia és a Republika Srpska nemzetközi kapcsolatait meghatározó folyamatok ..	8
2.1. Jugoszlávia felbomlása - az első többpárti választások	8
2.2. A délszláv háború politikája.....	11
III. A RS jogi alapja nemzetközi kapcsolatok létrehozására	16
3.1. Kitekintés: Bosznia-Hercegovina Védelmi Fehér Könyve	21
IV. Szerbia stratégiai dokumentumai és jogszabályai.....	22
4.1. Szerbia Nemzeti Biztonsági Stratégiája	23
4.2. A diaszpóráról és a régióban élő szerbekről szóló törvény	25
4.3. Stratégia az anyaország és a diaszpóra, valamint az anyaország és a régió szerbjei közötti kapcsolatok megőrzéséről és erősítéséről.....	26
V. Szerepkoncepciók.....	27
5.1. Szerbia.....	28
5.2. Republika Srpska.....	31
VI. Külpolitikai kapcsolatok.....	33
6.1. Politikai	34
6.2. Gazdasági	36
6.3. Katonai	39
VII. Összefoglalás	40
VIII. Irodalomjegyzék.....	43

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Bosznia-Hercegovina térképe.....	15
2. ábra: Bosznia-Hercegovina és az államalkotó entitások intézményeinek feladatai és kapcsolatai.....	18
3. ábra: Alekszandar Vucsics politikai karrierjének idővonala.....	22
4. ábra: Szerbia import és export aránya (USD) 2008-2021	36
5. ábra: Bosznia-Hercegovina import-export aránya (USD) 2008-2021	37

I. Bevezetés¹

Az elmúlt több mint harminc évben, a Nyugat-Balkánon számos olyan folyamat ment végbe, mely a kialakult poszt-Jugoszláv államok politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedését befolyásolta. A történelem során a térség országai meglehetősen kevés alkalommal rendelkeztek saját maguk felett, alapvetően mindig nagyhatalmi befolyás alá estek. Ennek következtében állami szuverenitásuk megtartása mai napig nehezen összeegyeztethető az euroatlanti integrációs törekvéseikkel, hiszen ez csak a jelentős politikai törésvonalak mentén valósulhat meg, mely a társadalom és politikai vezetők megosztottságához vezet.²

A politikai törésvonalakat konfliktusok hozzák létre, melyek tartós fennállás esetén elmélyülnek. A politikai aktorok ezen törésvonalak mentén tudják politikájukat kialakítani, a társadalmat mozgósítani.³ A Nyugat-Balkán egészen a 19. századig az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozott, így a társadalom jelentős része a muszlim vagy az ortodox hitközösséghez tartozott, ezt a kultúrát gyakorolta. 1978-ban integrálódott az Osztrák-Magyar Monarchiába, így megjelentek a nyugati kultúra jegyei is a térségben. Az országok ebben az időszakban kialakult nemzettudata és identitása (bár korántsem mondható önállónak, hiszen az OMM Pénzügyminisztériuma alatt működhettek) elsősorban a Monarchiával való szembenállás miatt etnikai törésvonalakat és ellentéteket szültek. Tovább erősítette ezt a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság megalakulása, ahol az erős centralizációra való törekvés további konfliktusokat szült közöttük.⁴

Jugoszlávia megalakulásával ezeket a konfliktusokat igyekeztek elsimítani, így föderáció formájában a politikai önállóságot és gazdasági egyenlőséget hirdették. Az 1974-es jugoszláv alkotmány nagyobb politikai szabadságot biztosított a tagköztársaságok számára, ami a föderáció decentralizációjához vezetett. A föderáció diverz társadalmi felépítése miatt ez a „szabadság” politikai és gazdasági működésképtelenséghez vezetett, amely előidézte a nemzeti érzelmek fellángolását és a lehetőséget a függetlenségre. A folyamat pedig a délszláv háború kibontakozásához vezetett. Jugoszlávia belső határai nem az etnikai eloszlásnak megfelelően húzódtak, így a háború után létrejött határok belső és külső konfliktusokat szültek a

¹ „A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-23-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

² JUHÁSZ József: *Felbomlott? Szétverték? Elbukott? Paradigmák, viták, narratívák Jugoszlávia dezintegrációjának historiográfiájában*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2019, 43-47.

³ ÖRDÖGH Tibor: *Szerbia, Horvátország és Szlovénia politikai rendszerének összehasonlítása 1990 és 2016 között*. Budapest, Dialóg Campus, 2018, 52.

⁴ JUHÁSZ 2019, 43-47.

függetlenedett országokban. Ennek következtében, a nyugat-európai országok politikai törésvonalaival ellentétben, a Nyugat-Balkán országokban főleg etnikai, és történelmi ellentétek dominálnak. A 2000-es években pedig megjelent az euroatlanti integráció/izoláció mentén is egy törésvonal az egyes országokban.⁵

Szerbia 2009 decemberében nyújtotta be az uniós tagság iránti kérelmét, az EU Tanács pedig 2012 március 1-jén elfogadta a Bizottság véleményét, és **tagjelölti státuszt** adott az országnak. *Azóta a 35 tárgyalási fejezetből 22-t nyitottak meg, kettőt pedig ideiglenesen le is zártak.* Ennek ellenére az ország integrációs folyamata meglehetősen lassan halad, így a Tanács 2021-ben felülvizsgálta azt, és új módszert alkalmaz Szerbiával és Montenegróval kapcsolatban. A tárgyalások fontos eleme a Tanács éves beszámolója, amely átfogóan tárgyalja a tagjelölt országok előrelépéseit és hiányosságait egyaránt.⁶ A 2023-as jelentés szerint Szerbia ugyan általánosságban jól halad a tárgyalási fejezetek teljesítésével, a jogállamiság, alapvető jogok és határviták (főleg Koszovó esetében) rendezése nélkül nem válhatnak az EU teljes jogú tagjává.⁷

A viták rendezését tovább nehezíti a szerb külpolitikában megjelenő „az anyaország és a diaszpóra, valamint az anyaország és a régió szerbjei közötti kapcsolatok megőrzéséről és erősítéséről” szóló *stratégia*, melynek meghatározott célja a Szerb Köztársaság pozicionálása, mint minden szerb otthona.⁸ Tökéletesen illeszkedik ebbe a stratégiába Milorad Dodik, a Republika Srpska elnökének szeparatista politikája. A szerb entitás vezetője számos alkalommal nyilatkozott arról, hogy a szerb közösség érdekeit szem előtt tartva elhagyják Bosznia-Hercegovinát, külpolitikáját pedig bizonyos területeken igyekszik a szerb állásponttal harmonizálni.⁹ Bosznia-Hercegovina Alkotmányát az 1995-ös Daytoni Békeszerződés IV. melléklete tartalmazza, amely elsősorban a háború lezárására koncentrált, és etnikai paritáson alapszik. A Daytoni Békeszerződés¹⁰ 3. cikke meghatározza azokat az állami kompetenciákat, amelyeket a központi állam gyakorol. Ilyenek például a külpolitika, légtérvédelem, bevándorlás vagy az ország nemzetközi kötelezettségei. Míg ezek a jogkörök bővíthetők, széleskörű

⁵ ÖRDÖGH 2018, 53.

⁶ EURÓPAI TANÁCS: *Az EU bővítési politikája – Szerbia.* [https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/enlargement/serbia/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 03.

⁷ EURÓPAI BIZOTTSÁG: *Serbia Report 2023.* Brüsszel, 2023 [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2023_en] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 03.

⁸ OFFICIAL GAZETTE OF RS, nos. 4/11 and 14/11: „Strategy on preserving and strengthening relations between the home country and the diaspora and home country and Serbs in the region.”

⁹ Nermina KUGOLJIA, Emina DIZDAREVIC, Lamija GREBO, Jasmin BEGIC: *BIRN Fact-Check: The Questionable Claims of Bosnia's Dodik.* BalkanInsight.com, 2021 [https://balkaninsight.com/2021/10/15/birn-fact-check-the-questionable-claims-of-bosnias-dodik/] Utoljára megnyitva: 2023. 12. 04.

¹⁰ OHR: Constitution of Bosnia and Herzegovina. [https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 18.

mozgásteret hagynak az entitások számára saját politikájuk kialakítására. Ez pedig lelassítja, az utóbbi időben pedig teljesen megakadályozza Bosznia-Hercegovina önálló, egységes külpolitikájának kialakítását, ahogyan az egységes érdekek képviselését is, ezzel akadályozva integrációs törekvéseit.¹¹ Bosznia-Hercegovina 2016-ban nyújtotta be csatlakozási kérelmét, és 2022 decemberében kapott tagjelölti státuszt, bár ez inkább politikai megfontolásból történt.¹²

Sokáig az *EU-t* tekintették egyetlen befolyásoló „hatalomnak” a térségben, azonban az elhúzódó csatlakozási folyamat, illetve a politikai törésvonalak és választási trendek a Nyugat-Balkánon az identitáskeresést más irányokba tolták. Fontos hatalom a térségben az *USA*, hiszen jelentős amerikai nyomásra történt a háború lezárása és a terület rendezése egyaránt. A térség biztonságának szavatolásához pedig most is szükség van a támogatások fenntartására, illetve a NATO missziók jelenlétére. Az euro-atlanti térség hatalmai gyanakvóan tekintenek *Kína* gazdasági jelentőségének növekedésére és *Törökország* kulturális kötelékének megerősödésére is.

Kiemelkedő fontosságúvá vált a kérdés ismét a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború után, az energiaválság és a szankciós politikák bevezetése során. Mindkét vizsgált országban választásokat tartottak a háború óta, ahol mindkét esetben orosz barát politikusok kerültek ki győztesként, bár korántsem egyszerűen. Mindennek fényében fontos megvizsgálni meddig lehetséges egyfajta egyensúlyozó politikát folytatni, melyek azok a pontok, ahol a két külpolitikai szereplő gondolkodása eltér, és meddig húzódnak lehetőségeik határai.

1.1. Kutatási kérdések

A kutatás Szerbia és a Republika Srpska (Boszniai Szerb Köztársaság) külpolitikai kapcsolataira fókuszál, mellyel igyekszik magyarázni, hogy a közös kulturális és történelmi tudat ellenére miért alakulnak másképp nemzetközi kapcsolataik a politikai, gazdasági, katonai területeken. A kutatási kérdések a következők:

- I. Milyen tényezők befolyásolják Szerbia és a Republika Srpska külpolitikai stratégiáit, és ezek illeszkednek-e egymásba?

¹¹ MUŠ, Jan: *One Hand Clapping – The State-Building Process and the Constitution of Bosnia and Herzegovina*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2016, 17-27.

¹² POPOVIC, Sofija: *Analyses: EU candidate status of Bosnia and Herzegovina: Undue reward or a boost for the reform process?* European Western Balkans, 2023 [<https://europeanwesternbalkans.com/2023/02/18/eu-candidate-status-of-bosnia-and-herzegovina-undue-reward-or-a-boost-for-the-reform-process/>] Utoljára megnyitva: 2023.12.04.

II. Milyen szinten alakultak ki diplomáciai kapcsolatok és milyen területeken működik együtt a két ország / szereplő a térségben?

A kutatás megvalósításához Kalevi Holsti¹³ szerepelméletét alkalmazom, amely abból a felvetésből indul ki, hogy az országok – akárcsak a személyek – felvesznek bizonyos nemzeti „szerepeket” a nemzetközi térben, melyek nagyban befolyásolják külpolitikai stratégiáikat és diplomáciai kapcsolataikat. Holsti szerepelméletének fontos pontja, hogy ezek a „szerepek” nem állandóak, hanem sokkal inkább a hazai és nemzetközi eseményekre reagálva fejlődnek ki és változnak meg időről időre. Az egyes politikai vezetők fontos szerepet játszanak ennek megfogalmazásában, és számos alkalommal láthatjuk, hogy felhasználják azokat arra, hogy külpolitikai programjaikhoz támogatást szerezzenek. Összességében, ezek meghatározásával átfogó képet teremthetünk az egyes külpolitikai szereplők döntéseinek és kötelezettségvállalásainak motivációiról.¹⁴

1.2.Hipotézisek

Az első kutatási kérdés kapcsán két előzetes felvetést fogalmaztam meg:

- I. hipotézis: a közös történelmi és kulturális tudat, nemzeti identitás, BiH kisebbségekre alapozó államfelépítése, illetve a szerb „stratégia az anyaország és a diaszpóra, valamint az anyaország és a régió szerbjei közötti kapcsolatok megőrzéséről és erősítéséről” azt feltételezik, hogy *a két szereplő külpolitikai szerepkoncepciói korrelálnak.*
- II. hipotézis: a két szereplő jogi és intézményi lehetőségei miatt ezek a stratégiai célok *nem egyformán valósulnak meg.*

A kérdés és felvetések vizsgálata során folyamatkövetést alkalmazok, így a Szerbia és a Republika Srpska nemzetközi kapcsolatait alakító tényezőket ismertetem 1990-től napjainkig, azokon a fontosabb bel- és külpolitikai eseményeken keresztül, melyek befolyásolták mai stratégiáik és szerepkoncepcióik alakulását. Ehhez elsődleges irodalomként a két külpolitikai aktor stratégiai dokumentumai, hivatalos közlemények szolgálnak, továbbá a témának egyes részeit valamilyen formában feldolgozó szakirodalom, szakértői elemzések. Másodlagos forrásként felhasználok online cikkeket, melyek tartalmazzák Szerbia és a Republika Srpska

¹³ Kalevi Jaakko Holsti, 1935-ben született, kanadai politológus. Az International Studies Quarterly korábbi szerkesztője, a Canadian Journal of Political Science társszerkesztője, valamint a Kanadai Politikatudományi Társaság és az International Studies Association korábbi elnöke. 1997-ben a Brit Columbia Egyetem Killam egyetemi professzorává nevezték ki, majd 2005-ben a Finn Tudományos és Irodalmi Akadémia külföldi tagjává választották. Szakterületének valamennyi jelentős folyóiratában jelentek meg cikkei, számos könyvben jelentek meg általa írt fejezetek.

¹⁴ HOLSTI, J. Kalevi: National Role Conception in the Study of Foreign Policy. International Studies Quarterly, Vol. 14. No. 3., 1970, 233-309.

politikai vezetőinek felszólalásait, továbbá az elmúlt időszak választási eredményeit és eseményeit.

A második kutatási kérdésben három, a külpolitikai stratégiákat átfogó területet vizsgálók: politikai, gazdasági és katonai területen tekintem át Szerbia és a Republika Srpska nemzetközi térben elfoglalt helyét. A téma terjedelmét tekintve, a második kutatási kérdéshez egy hipotézist társítottam:

- I. Az EU még mindig a legmeghatározóbb külpolitikai partner minden területen, azonban nem elhanyagolható az egyes nagyhatalmak erősödése egyes részterületeken. Továbbá ebben az esetben is megfigyelhető a stratégiák különböző megvalósulása.

Ennek vizsgálására összehasonlító elemzést végzek, mely átfogóan szemlélteti hogyan valósulnak meg Szerbia és a Republika Srpska külpolitikai stratégiái a politikai törésvonalak mentén.

II. Szerbia és a Republika Srpska nemzetközi kapcsolatait meghatározó folyamatok

A 19. században Európában a közös nyelv és kultúra köré szerveződő nemzetállamok a két világháború során megvívták harcukat a nemzet- és államépítés színterén. Jugoszláviát éveken keresztül a nyugati hatalmak támogatása tartotta fenn, akik egyfajta kapocsként és ellensúlyozó erőként tekintettek a területre a Szovjet Unióval szemben. A '80-as években elinduló rendszerváltó folyamatok azonban áthelyezték fókuszukat Jugoszláviáról, aki ezután súlyos államadóssággal és politikai-gazdasági problémákkal küzdött. Ezek a kihívások Jugoszlávia felbomlásához vezettek, és mindegyik államban elindult egy nemzetépítési folyamat.¹⁵

A bipoláris rend megszűnésével, az új nemzetközi rend kialakulása során ezekben az államokban a többi európai államtól eltérően ekkor kezdődött az identitáskeresés folyamata. Az 1991-ben kitört délszláv háború pedig évtizedekre meghatározta politikai berendezkedésüket és nemzetközi kapcsolataikat. Számukra a mai napig függetlenségük és relevanciájuk megtartása a cél a nemzetközi térben.¹⁶

2.1. Jugoszlávia felbomlása - az első többpárti választások

A Balkán térséget ma is gyakran nevezik Európa „puskaporos hordójának”, azt implikálva, hogy a történelem során számos alkalommal szolgált konfliktusok helyszínéül. Ennek ellenére

¹⁵ JUHÁSZ József, MÁRKUSZ László, TÁLÁS Péter, VALKI László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Zrínyi Kiadó, 2003, 9-25.

¹⁶ KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Panem Könyvkiadó, Budapest, 2008.

az agresszió nem feltétlenül ezen nemzetek szokásainak vagy kultúrájának eredménye, sokkal inkább azon folyamatoké, melyek meghatározták egymással való kapcsolatukat.

Josip Broz Tito Jugoszláviája a közös értékek és testvériség eszméjét hirdette, mégsem tudta azt kellőképpen megtartani a vezető halála után. Mindezt megalapozta Jugoszlávia területének széttagolása azzal a céllal, hogy a korábbi szerb befolyást csökkentse. Így megalakult a föderáción belül Macedónia és Montenegró, továbbá Szerbián belül Koszovó és Vajdaság autonóm területek. Nem sokkal később Tito elismerte a Bosznia-hercegovinai muszlimokat is Jugoszlávia egyik etnikumaként, mellyel a szerbek végleg elveszítették dominanciájukat az egyes államokban.¹⁷

Az 1974-es jugoszláv alkotmánynak köszönhetően, a föderáció decentralizálódott, gazdasági és politikai nehézségekkel kellett megküzdenie, melyek véső soron a tagköztársaságok függetlenedéséhez vezetett.¹⁸

Az első fellángolások 1981-ben kezdődtek, amikor a koszovói albán társadalom tömegtüntetést szervezett, ahol Koszovó független tagköztársasággá válását követelték. A következő években egyre több tagköztársaság érvelt Jugoszlávia alkotmányos rendjének megreformálása mellett. A gazdaságilag jobban teljesítő Szlovéniában és Horvátországban a nagyobb autonómia és függetlenség elérése volt a cél, míg Szerbiában gyanakodva tekintettek Jugoszlávia decentralizálására. Erre a folyamatra érkezett válaszként a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Memoranduma, mely szintén a föderáció átszervezését promotálta, azonban főleg alkotmányos alapon. A memorandum szerint Jugoszlávia alkotmánya diszkriminálta a szerbeket, az államszervezet pedig megakadályozta gazdasági fejlődésüket.¹⁹

Jugoszláv független választások

1990-ben Jugoszlávia több tagköztársaságában tartottak független parlamenti választásokat. Elsők közé tartozott Szlovénia²⁰ és Horvátország, ahol az ellenzéki koalíciók megalakulása hamar alapot adott a szerb bizalmatlanságnak. A Franjo Tudjman²¹ vezette HDZ a parlamenti helyek 58%-át nyerte el, pár hónappal később pedig egy szuverenitási nyilatkozatot fogadott el

¹⁷ DODER, Dusko: *Yugoslavia: New War, Old Hatreds*. Foreign Policy, No. 91., 1993, 10-13.

¹⁸ JUHÁSZ 2019, 60.

¹⁹ RADOVIC, Borislav: Yugoslav Wars 1991-1999 and Some of Their Social Consequences In: *Torture in War, Consequences and Rehabilitation of Victims: Yugoslav experience*. International Aid Network, 2004, 26-29.

²⁰ Szlovéniában az ellenzéki pártoknak nem sikerült győzedelmeskedniük a kommunista rendszer felett, így a független Szlovénia első köztársasági elnöke Milan Kučan, egykori pártfőtitkár lett.

²¹ Franjo Tudjman, 1922-ben született, horvát politikus, aki véghez vitte Horvátország függetlenedését Jugoszláviától. Ő alapította 1989-ben a Horvát Demokratikus Közösséget (HDZ), amely megnyerte az első független választásokat, Tudjman pedig haláláig elnök maradt.

a parlamentben, és visszaállította a horvát nemzeti jelképeket. A HDZ Jugoszláviát konföderációként képzelte el, ennek és nemzetállami függetlenségének megvalósításához pedig szövetségeseket keresett, melyet elsősorban Szlovéniában talált meg. 1990 decemberében alkotmányt módosítottak, amit a szerb lakosság bojkottált, így végül a szavazók 95%-a voksolt a függetlenség mellett. Az új horvát kormány lassan átalakította az állam berendezkedését, megvonta a horvátországi szerbek államalkotó státuszát, illetve kisebbségi autonómiájukat is. Az új kormány intézkedései nyilvánvaló ellenállást váltottak ki a szerb közösségekben. A felkelések Kininben indultak, ahol a szerbek annak érdekében, hogy rendőrörsük lefegyverzését megakadályozzák, országszerte úttorlaszokat hoztak létre, teljesen ellehetetlenítve a közlekedést. Mindezek után népszavazást tartottak, ami alapján később kikiáltották a Krajaini Szerb Autonóm Körzetet, egy évvel később pedig már kezelhetetlenné váltak a fegyveres konfliktusok.²²

Bosznia-Hercegovina

Hasonló események történtek Bosznia-Hercegovinában az első független választások megtartása után. A parlamenti helyek 70%-át az etnikai pártok nyerték el, a testvériség és az egység megtartásának ígéretével. Ez azonban nem teljesen valósult meg, a Bosznia-Hercegovina területén élő szerbek 1991-ben megalakították a Bosznia-hercegovinai Szerbek Közgyűlését, majd 1992-ben kimondták a Republika Srpska megalakulását, amely saját alkotmányt fogadott el, egyoldalú határok meghúzásával. Ezután népszavazást tartottak az ország függetlenségéről, mely után ki is hirdették elszakadásukat. Ezek az események vezettek az 1992-ben kitört boszniai háborúhoz, aminek következtében kialakult a Bosznia-hercegovinai Föderáció is.²³

A háborút az 1995-ös Daytoni Békeszerződés zárta le, általános keretet adva Bosznia-Hercegovina békéjének. A szerződés célja a háború elnyomása és a béke megteremtése volt, a háborút elsősorban egy határokért és területekért vívott jelenségként értékelte, rövidtávú célokkal. A Bosznia-hercegovinai háború azonban több volt ennél, egy etnikai szuverenitásért és önrendelkezésért zajló harc, az évszázadokon keresztül tartó nagyhatalmi befolyás alól. A nacionalista törekvések célja a politikai kontroll elérése volt, melynek következtében az országot az etnikai vonalak mentén két részre osztották. A békeszerződés lezárta ugyan a harcokat az ország területén, de intézményesítette a probléma gyökerét. A mesterségesen

²² JUHÁSZ József: A délszláv háborúk. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997, 71-73.

²³ HALÁSZ Iván, SZABÓ Zsolt: Alkotmány és kormányzás Kelet-Európában. Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete. Budapest, 2021, 61-63. o.

megalkotott államforma pedig mai napig ellehetetleníti a fejlődés lehetőségét, mivel megtartotta az etnikai konfliktus esszenciáját.²⁴

Szerbia

Szerbiában és Macedóniában tartottak legkésőbb választásokat a Jugoszláv tagköztársaságok közül és itt a szocialista párt meg is tudta tartani pozícióját a nacionalista, ellenzéki pártokkal szemben.

Szerbiában 1990. december 9-én tartották a választások első fordulóját, ahol tulajdonképpen megválasztásra került a köztársasági elnök és a képviselők 38%-a. A választási körzetek határainak meghúzásában, illetve a választási kampány lebonyolításában is az akkor éppen hivatalban lévő szocialista párt rendelkezett legnagyobb befolyással. Így a szavazókörzetek rendkívül igazságtalanul lettek felosztva, az ellenzéki pártok pedig mindössze fél-fél órát kaptak pártprogramjaik ismertetésére.²⁵ Míg a szocialista párt két korábbi párt tömörüléséből jött létre, az ellenzéki pártok nem alkottak koalíciókat, hanem önállóan indultak a választásokon, mely jellemző volt a következő választásokon is. Többek közt ez is hozzájárult ahhoz, hogy Milosevics ennyi ideig megtarthatta hatalmát.²⁶

Végül a december 23-án tartott második forduló után a szocialista pártnak a mandátumok 77,6%-át sikerült megszereznie, Milosevics pedig 65,3%-kal lett Szerbia köztársasági elnöke²⁷, ezzel meghatározva Szerbia politikáját az elkövetkező évtizedben, ügyesen kihasználva az addig elnyomott szerb nemzeti érzéseket.

Ezek az események arra engednek következtetni, hogy a délszláv háború nem a balkáni népek eredendően konfliktusos természetének, hanem sokkal inkább a korszak társadalmi és gazdasági problémáinak eredménye volt. Szerbia bizalmatlansága és elnyomottság-érzése napjainkban is megfigyelhető az állam szerepkoncepciójában²⁸, melyen nem segített a nemzetközi közösség késői, ellentmondásos beavatkozása a konfliktusba.

2.2. A délszláv háború politikája

A délszláv háborúval kapcsolatban nem volt egyetértés a nemzetközi közösség tagjai között. Egyes országok, nagyhatalmak nemzetközi konfliktusnak tartották, ezzel magyarázva a

²⁴ KALDOR, Mary: *New and Old Wars*. Polity Press, Cambridge, 1999, 57-66. o.

²⁵ KOVÁCS Teréz: A szerbiai parlamenti választások eredményei. *Tér és Társadalom* 5. évf. 1991/2-3. 96.

²⁶ ÖRDÖGH 2018, 47-49.

²⁷ KOVÁCS 1991, 97-99.

²⁸ Ezt a jelenséget az erre vonatkozó fejezetben bővebben tárgyalom.

beavatkozás szükségességét a muszlim közösség oldalán, míg mások polgárháborúként definiálták a posztjugoszláv nemzetek között.

A háború jellegét tekintve a nemzetközi közösség eszköztára egyszerre volt rendkívül tág és korlátozott ebben az időszakban. Az ENSZ békefenntartó missziók száma jelentősen megnőtt az 1990-es években, de ekkorra már az EU, NATO, EBESZ, AU és más nemzetközi szervezetek és NGO-k is rendelkeztek hasonló műveletekkel bizonyos területeken. Ez a háború azonban nem csak területi viszályok miatt, hanem politikai törésvonalak mentén alakult ki, így egy erőszakmentes, diplomáciai megközelítést igyekeztek alkalmazni, abban reménykedve, hogy a konfliktus határokon belül megoldódik.²⁹ A nemzetközi közösség részéről a háború elejétől fogva megfigyelhető egy inkonzisztens viselkedés, amely meghatározta a háború lefolyásának kimenetelét.

Az 1991-es szlovén és horvát függetlenség kikiáltása után, először Szlovéniában tört ki konfliktus, amikor a szerb kisebbség megpróbálta elfoglalni Ljubljana területét. Azonban a kis létszámú szerb lakosságból adódóan, Szlovéniában a brioni megállapodással sikerült hamar lezárnia a konfliktust, és új alkotmányt elfogadni, mellyel az ország függetlenné vált.³⁰

A háború horvát szakaszát nem sikerült ilyen könnyen elfojtani, a szerb Krajina megalakulása után. A többségében szerbek lakta területért vívott harcok még inkább eldurvultak Horvátország függetlenségének kikiáltásával. 1991. júliusában Gorbacsov és Bush találkozója után közös nyilatkozatot adtak ki, amiben elítélték a volt Jugoszlávia területén zajló erőszakot és kérték az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását a háborúzó felektől. Mindennek ellenére az oroszok ebben az időszakban hajlottak a szerbek megsegítése felé, így a szovjet védelmi miniszter fegyvereket ígért Szerbiának. A támogatás végül az augusztusi puccskísérlet miatt nem valósult meg, így Szerbia elveszítette egyetlen külső támogatóját.³¹

A konfliktusban egyre inkább Horvátország függetlensége vált központi kérdéssé a nemzetközi közösség számára. Az elismeréssel kapcsolatban nem volt egyetértés sem az egyes nagyhatalmak, sem az Európai Közösségen belül. A legnagyobb dilemmát Horvátország kapcsán a saját önállóságát kikiáltó szerb terület, illetve a kisebbségvédelmi kérdések okozták. A német álláspont az volt, hogy Horvátország függetlenségét el kell ismerni, máskülönben legitimé válnának az erőszakos szerb tevékenységek. Franciaország és Nagy-Britannia

²⁹ KALDOR 1999, 120-126.

³⁰ HALÁSZ Iván: *Az állam összeomlása és újjáépítése*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014, 117.

³¹ EDEMSKII, Andrej: „*Russian Perspectives*” In: Danchev, Alex; Halverson, Thomas: *International Perspectives on the Yugoslav Conflict*. Macmillan, 1996, 31.

azonban ellenezte a horvát függetlenséget, mivel az Európai Közösségnek felelősséget kellett volna vállalnia az újonnan létrejövő államok védelméért, gazdasági stabilitásának biztosításáért egy újabb konfliktus elkerülése végett. A kontinuitás és koherens politika hiányát jól mutatja az EK-n belül, hogy Németország végül bilaterálisan elismerte Horvátország függetlenségét, majd saját politikai álláspontját felrúgva, az EK is elismerte azt. Ezt a döntést később Boris Jelcin is követte 1992-ben, mivel a puccs során Milosevics az ő ellenfeleit támogatta, pár hónappal később pedig Washingtonban is elismerték Horvátország függetlenségét.³²

A háború legintenzívebb szakasza Bosznia-Hercegovinában zajlott 1992 és 1995 között. Az etnikai konfliktus számos olyan elemet hordozott magában, amihez hasonlóval a nemzetközi közösség korábban nem találkozott. Olyan nemzetközi jogi kérdések merültek fel, mint az önvédelemhez való jog, kisebbségvédelem, alapvető emberi jogok biztosítása vagy éppenséggel az államok elismerésének lehetőségei. Ez volt a már Európai Unióként működő európai közösség első lehetősége arra, hogy bebizonyítsa képes az érdekszférájába eső felmerülő problémák kezelésére.³³ Azonban az EU-n belül továbbra sem volt egyetértés a beavatkozást illetően, illetve ekkor forrt ki a szervezet közös kül- és biztonságpolitikája, mely később alapot teremtett a régió stabilizálására.³⁴

A Clinton adminisztráció beiktatásával az amerikai diplomácia is új fordulatot vett a Balkán térség kérdését illetően. A médiának fontos szerepe volt Szerbiában, Bosznia-Hercegovinában és Horvátországban is Jugoszlávia felbomlásának folyamatában. A szerbek eleinte kimondottan rádióállomásokat foglaltak el, ezeken keresztül tudták megvalósítani a nacionalizmus gyűlölettel teli mesterséges megteremtését az adott térségekben. A bosznia-hercegovinai szerbekben keltett paranoia, és utálat ezután könnyen felhasználható volt a területi törekvések eléréséhez. A szerbek azonban élesen elhatárolódtak a nemzetközi médiában való megjelenéstől, mellyel hatalmas előnyt adtak a többi etnikum kezébe. A bosznia-hercegovinai muszlim közösség kifejezetten célozta a nemzetközi médiát annak érdekében, hogy egy agresszor-áldozat koncepciót felállítva, ők kerüljenek a nemzetközi közösség védelme és szimpátiája alá.³⁵ Az USA megítélése egyre inkább romlott az érdektelenség miatt, amit az emberi jogok súlyos megsértésével kapcsolatban mutatott a Balkán térségen belül. Így a

³² BOWKER, Mike: *The Wars in Yugoslavia: Russia and the International Community*. Europe-Asia Studies, 50. évf. 7. sz., 1998, 1247-1248.

³³ HALÁSZ 2014, 118-120.

³⁴ ÖRDÖGH Tibor: *The EU's Relations with the Western Balkans and Turkey* In: Gálik Zoltán, Molnár Anna: *Regional and Bilateral Relations of the European Union*. Dialóg Campus, 2019, 50-51.

³⁵ THOMPSON, Mark: *Forging War: The Media in Serbia, Croatia, and Bosnia-Hercegovina*. The Bath Press, 1994, 207-211.

következő években az ENSZ-en és NATO-n keresztül az EU-val karöltve hatalmas felelősséget vállalt a háború megoldásában.

Számos tervezet jött létre az EU és az USA gondozásában a háború békés lezárására diplomáciai eszközökön keresztül. Ilyenek voltak a Carrington-Cutileiro-, és a Vance-Owen-tervek, melyet Oroszország is támogatott és tűzszünet megkötésére szólította fel a háborúzó feleket. Az előbbi terv hat, a nemzetközi jog által elismert, önálló államra osztotta volna Jugoszláviát, amelyek egy laza gazdasági csoportba tömörülnek Jugoszlávia néven. A Jugoszláv államok a tervet tulajdonképpen Jugoszlávia újragondolásaként értelmezték, így elutasították megvalósulásának lehetőségét. A Vance-Owen-terv a Daytoni Békeszerződéshez hasonló elemeket tartalmazott, és Bosznia-Hercegovinát tíz fél-autonóm régióra osztotta volna, melyet az ENSZ is támogatott.

Ennek ellenére egyik tervezet sem került elfogadásra. Ez részben magyarázható azzal, hogy a háború ezen szakaszában még mindegyik fél rendelkezett azokkal az erőforrásokkal, melyek által megnyerhetőnek tartotta a háborút, részben pedig azzal, hogy egyik fél sem volt hajlandó elfogadni a tervek által ajánlott status quo-t.³⁶

A háborút Bosznia-Hercegovinában végül a Daytoni Békeszerződés zárta le, melyet nagyban befolyásoltak a nagyhatalmi érdekek. A nagy számban kint szolgáló amerikai katonára tekintettel az USA elsősorban a fegyveres összetűzéseket kívánta lezárni, míg az EU egy alkotmányos rendszer megteremtését részesítette előnyben, hogy egy stabil országot hozhasson létre határain. A tárgyaláson résztvevő anyaországok vezetői is mind saját érdekeiket próbálták érvényre juttatni, de végül aláírásra került a békeszerződés, amely két részre osztotta Bosznia-Hercegovinát.³⁷

³⁶ KLEMENČIČ, Matjaž: *The International Community and the FRY/Belligerents*, 1989-1997. In: Ingrao, Charles; Emmert, Thomas A.: *Confronting the Yugoslav Controversies*. United States Institute of Peace Press, Washington, 2010, 178-184.

³⁷ VRANIĆ, Igor: *International Community Peace Plans in Croatia and Bosnia and Herzegovina 1991-1995*. Central European University History Department, Budapest, 2014, 80.

1. ábra: Bosznia-Hercegovina térképe

Forrás: CIA World Factbook [https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bosnia-and-herzegovina/map]

Mivel a Daytoni Békeszerződés nem foglalta magába Koszovó és az albánok kérdését, a szerb-albán konfliktus 1996-ban elkezdett ismét nagyobb intenzitást venni. Ehhez hozzájárult a szerb-montenegrói szembenállás, illetve az albán államigazgatás csődje, melynek következtében nagy számú fegyver került a koszovói albánok és az UCK kezébe.

Az UCK visszaszorítása és lefegyverzése jelentős kihívás volt a szerbeknek, akik továbbra is veszélyt jelentettek az albán civil lakosság számára. 1998-ban tűzszüneti szerződéssel igyekeztek véget vetni a konfliktusnak, azonban a Holbrooke-Milosevics egyezmény nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.³⁸ A rendezési kísérletek sikertelensége után 1999. március 24-én a NATO légi támadó hadműveletet hajtott végre a szerbek ellen, melynek célja az etnikai tisztogatás megakadályozása volt. A NATO tagállamai közvetlen³⁹ és közvetett módon egyaránt részt vettek a hadműveletben annak érdekében, hogy Milosevicset rábírják egy békeszerződés aláírására és a NATO-ellenőrzés létrehozására Koszovó területén. A szerb ellenállás miatt azonban kénytelenek voltak hosszabb ideig folytatni a hadműveletet, aminek

³⁸ DR. TÖRŐ Lajos: *A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei*. Hadtudományi Szemle VIII. évf. 1. szám, 2015, 279-280.

³⁹ Belgium, Kanada, Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Norvégia, Portugália, Spanyolország, Törökország, Nagy-Britannia, USA

így június 9-én lett vége. Mivel a művelet alapvető politikai célját nem tudta elérni, a NATO-nak meg kellett változtatnia a művelet célkitűzéseit, ami összhangban volt a G-8-ak rendezési alapelveivel. Ezek az elvek magukba foglalták az erőszak beszüntetését, katonai és rendőri erők visszavonását Koszovóból, NATO biztonsági jelenlét megteremtését Koszovóban, a menekültek biztonságos visszatérésének biztosítását, továbbá a rendezési folyamat megkezdését mindkét fél részéről.⁴⁰

A délszláv háborúk hatása napjainkban is jelen van a posztjugoszláv térség országainak kollektív emlékezetében, de nyilvánvalóan különbözőképpen dolgozzák fel eseményeit. A szerb közösség mai napig sérelmezi a nemzetközi közösség agresszív beavatkozását Koszovóban. Tankönyveikben is nagy hangsúlyt kap háborús részvételük kapcsán az „áldozat” szerepe. Azért fontos ennek kiemelése, mert javarészt ezek a könyvek azok, amelyek továbbadják a történelmi, kulturális tudást a jövő generációi számára, amely meghatározza az ország alapvető identitásának alakulását, továbbá azt is, hogy hogyan viszonyulnak az őket körülvevő nemzetközi közeghez.⁴¹

Számos határvita nem került rendezésre, a Daytoni Békeszerződés által létrehozott Bosznia-hercegovinai államigazgatás pedig mai napig megakadályozza az ország politikai és gazdasági fejlődését. Általánosan megfigyelhető a háború egyes szakaszait lezáró békékkel és szerződésekkel kapcsolatban, hogy nem a konfliktus hosszútávú megoldására törekedtek, csak alapot teremtettek a későbbi békés tárgyalások és viták rendezésére. Ezek azonban a nemzetközi közösség által kikényszerített szerződések, melyek számos esetben nem a háborúban álló felek érdekeit és céljait tükrözik, ezzel megnehezítve jelenlegi helyzetüket.

III. A RS jogi alapja nemzetközi kapcsolatok létrehozására

A Daytoni Békeszerződés IV. melléklete tartalmazza Bosznia-Hercegovina alkotmányát, amely az etnikumok közötti kapcsolatokra és olyan intézmények felállítására koncentrál, amely az államalkotó entitások jogait védi. Az alkotmány biztosítja, hogy minden államalkotó nemzet reprezentálva van az állami intézményekben, azonban nem nyújt megoldást az etnikumok közötti konfliktus kezelésére.⁴² Az alkotmányozás egyik vizsgálandó fontos aspektusa továbbá,

⁴⁰ **MAGYAR** István (ezredes): *A NATO jugoszláviai légi támadó-hadművelete*. Hadtudomány IX. évf. 3-4. szám [https://www.mhht.eu/hadtudomany/1999/ht-1999-34-4.html] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 17.

⁴¹ **OBRADOVIĆ**, Sandra: *Don't forget to remember: collective memory of the Yugoslav wars in present-day Serbia*. Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 22 (1), 2016, 12-18.

⁴² **OHR**: *Constitution of Bosnia and Herzegovina*. [https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 18.

hogy maga az alkotmány soha nem volt népszavazásra bocsájtva, és sokkal inkább reprezentálja a hatalmon lévő politikusok és nemzetközi szervezetek érdekeit, mint a Bosznia-hercegovinai népet. Ez pedig felveti annak a kérdését, hogy az ország területi felosztása mennyiben szolgálja az etnikumok érdekeit.

Bosznia-Hercegovina alkotmánya tehát nem hasonlít a modern európai államok alkotmányaira, államigazgatása pedig azzal a céllal jött létre, hogy a konfliktus utáni helyzetben lehetővé tegye az államalkotó entitások számára a közös irányítást. Ez a struktúra lehetővé teszi az állam számára, hogy a közös történelmi és kulturális tudat alapján saját identitást alakítson ki, és idővel egy működőképes, stabil állami vezetés jöhessen létre. Bosznia-Hercegovinában azonban nem ez a tendencia figyelhető meg, sokkal inkább a politikai és etnikai törésvonalak megerősödése és a konfliktus elmélyülése a társadalomban.⁴³

A 2000-es évek elején az Alkotmánybíróság feladata volt megoldást találni erre a problémára, és meghatározni az etnikumok érdekeit, illetve az ezért felelős intézményeket. A Bosznia-hercegovinai Föderációban ez az intézmény a Népek Háza, míg a Boszniai Szerb Köztársaságban a Népek Tanácsa. Mindkét intézmény fontos szerepet játszik a parlamenti döntéshozatalban, ugyanis amennyiben a törvényalkotás vagy a döntéshozatal folyamatának bármely pontján úgy ítélik, hogy alapvető jogaikban sértik őket, vétóval élhetnek, amely az egész folyamat újrakezdését indikálja.

A hatalmas és bonyolult közigazgatási rendszer és az állam működési nehézségei miatt számos alkalommal törekedtek alkotmánymódosításra, melyhez a 2006-os próbálkozás állt a legközelebb. A döntés sikeres meghozatalához az állami parlament képviselőházában jelen lévő és szavazó tagok 2/3-ának kell pozitívan szavaznia, amely a vétójogot tekintve nehezen tud megvalósulni.⁴⁴ Tovább nehezíti a döntéshozatali folyamatot, hogy az alkotmányozás folyamatára a nemzetközi közösség, így a Bosznia-hercegovinai Főképviseelő sem gyakorolhat nyomást, mivel az ellentmond a hatályban lévő alkotmány X. cikkének.⁴⁵ A Főképviseelő jogköreit kibővítették ugyan, ezzel intézkedésre jogosítva az alkotmánnyal kapcsolatban felmerülő problémák esetén, a X. cikk értelmében az alkotmányozó és az alkotmánymódosító hatalom elválik egymástól. Tehát a módosítás felelőssége nem a nemzetközi közösségé, hanem az állami szintű parlamenté.

⁴³ **OROSZ** Anna: *Bosznia-Hercegovina útja válságból válságba*. Nemzet és Biztonság, 2022/3. sz., 21-22.

⁴⁴ **HALÁSZ** et al. 2021, 65-68.

⁴⁵ A X. cikk hozta létre a nemzetközi közösség bosznia-hercegovinai főképviseelőjének intézményét, aki a Daytoni Békeszerződés polgári végrehajtásáért felel.

A 2006-os alkotmánymódosító javaslat a vétó tényállásán igyekezett változtatni. A javaslatot a Velencei Bizottság ugyan üdvözölte, az etnikai vétó intézményének tényállását továbbra is fenntartásokkal kezelte. Az új tervezet szerint az etnikai vétó bármikor alkalmazható, objektív feltételek meghatározása nélkül. A bizottság javaslata alapján a vétó elindításának feltételeit meg kell határozni vagy eltörölni az „alapvető nemzeti érdek” definícióját, és annak meghatározását az alkotmánybíróságra hagyni. Megegyezés hiányában az alkotmánymódosító javaslat nem tudott megvalósulni, így ma is a Daytoni Békeszerződésben foglaltak érvényesek.⁴⁶

A Daytoni Békeszerződés II. cikke örökkévalósági klauzulát tartalmaz, az abban felsorolt alapvető jogok nem szűkíthetők, illetve a cikk sem módosítható. Az ebben felsorolt emberi jogokat a cikk 6. és 8. pontjának értelmében minden Bosznia-Hercegovinában és annak entitásain belül működő állami szervnek tiszteletben kell tartania, a cikk teljesülését biztosítania kell.⁴⁷ Az utóbbi évek választási tapasztalata viszont azt mutatja, hogy az egyes képviselők inkább az etnikumokat képviselik, és nem kifejezetten az egyéneket, mint állampolgárt, amely szintén az Alkotmány struktúrájának eredménye.⁴⁸

Az alkotmány III. cikke tartalmazza azokat a jogköröket, amelyek a központi állam kezében összpontosulnak, illetve biztosít bizonyos jogköröket az entitások saját államigazgatása számára.

2. ábra: Bosznia-Hercegovina és az államalkotó entitások intézményeinek feladatai és kapcsolatai

Bosznia-Hercegovina és az államalkotó entitások intézményeinek feladatai és kapcsolatai	
<i>Bosznia-Hercegovina</i>	<i>Entitások</i>
Külpolitika	Joguk van speciális párhuzamos kapcsolatok létrehozására szomszédos országokkal, amennyiben az Bosznia-Hercegovina szuverenitását és területi integritását nem sérti.

⁴⁶ HALÁSZ et al. 2021, 66.

⁴⁷ OHR: *Constitution of Bosnia and Herzegovina*. [<https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 18.

⁴⁸ HORVÁTH László: *Választások Bosznia-Hercegovinában – Újabb elvesztegetett négy év előtt állunk?* Parlamenti Szemle, 2019/1., 76.

Külkereskedelem	Kötelességük minden eszközt biztosítani Bosznia-Hercegovina számára, hogy nemzetközi kötelezettségeit teljesíteni tudja.
Vámpolitika	Biztonságos és védett környezetet kell biztosítaniuk minden joghatóságuk alá eső személy számára, polgári bűnüldöző szervek fenntartása által.
Monetáris politika	A Parlamenti Közgyűlés jóváhagyásával létrehozhatnak egyezményeket más államokkal és nemzetközi szervezetekkel.
Az intézmények pénzügyei és Bosznia-Hercegovina nemzetközi kötelezettségei	Minden olyan jogkör, amelyet az Alkotmány nem Bosznia-Hercegovina intézményeire ruház, az entitások jogkörébe tartozik.
Bevándorlási, menekült- és menekültügyi politika és szabályozás	
A nemzetközi- és az entitások közötti bűnüldözés, beleértve az Interpollal való kapcsolatokat is	
Közös és nemzetközi kommunikációs eszközök létrehozása és működtetése	
Az entitások közötti szállítás szabályozása	
Légiforgalmi irányítás	

Forrás: OHR: Constitution of Bosnia and Herzegovina. [https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf]

Látható tehát, hogy a Daytoni Békeszerződés miben enged tágabb hatáskört az etnikumok kezébe, illetve melyek azok a szerepek, amelyeket az állam működésében betölthetnek. Az Alkotmány preambuluma alapján pedig az ország az abban meghúzott határokkal működhet, így azt senki ki nem sajátíthatja.

Ennek ellenére Milorad Dodik hivatalba lépése óta egyre többször jelenik meg a médiában és hivatalos közleményekben egyaránt a politikai vezető szándéka Republika Srpska elszakadására Bosznia-Hercegovinától. Az elszakadás gondolata először 2008 után kezdett aktívan megjelenni az entitás vezetőjének politikájában, miután felmerült Koszovó függetlenségének elfogadása a nemzetközi közösségen belül. Szerbia álláspontja szerint,

melyet mai napig tartanak: Koszovó elszakadása veszélyezteti Szerbia területi integritását, és precedenst teremt más területek számára.

2008. februárjában a Népek Tanácsa el is fogadott egy határozatot arról, hogy amennyiben az EU államai egyöntetűleg elismerik Koszovó függetlenségét, úgy a Republika Srpska-nak is joga van saját területi függetlenségének megvalósítására. Ám ekkor még főleg Szerbia támogatására számítottak a közös cél megvalósítása érdekében.⁴⁹ Ettől kezdve Dodik az elszakadás gondolatát beemelve politikájába egyre nagyobb népszerűséget szerzett saját maga és pártja számára. Számos nyilatkozatot tett arról, hogy Bosznia-Hercegovina teher az entitás számára, illetve megjelent egy erős EU- és nyugatellenes vonal is beszédeiben.⁵⁰

A legutóbbi ilyen fenyegetések 2021-ben, egy évvel a Bosznia-hercegovinai választások előtt borzolták fel a kedélyeket. Dodik ugyanis kijelentette, hogy innentől nem ismeri el a Főképvisező által hozott törvényeket, továbbá átveszi az állami kézben lévő katonai létesítményeket a Republika Srpska területén.⁵¹ A hosszú 2022-es választások után, 2023-ban ismét napirendre került további lépések megtétele a minél nagyobb függetlenség elérése érdekében. Április 24-én a kormánykoalíció nyilatkozatot írt alá az ingatlanok tulajdonjogának az entitások kezébe helyezéséről. Ezen felül pedig tárgyalásokat szorgalmaz az entitások közötti határok pontosításáról, valamint felajánlotta a békés elszakadás lehetőségét, amennyiben a központi kormány és a Föderáció „továbbra is a Daytoni Békeszerződéssel ellentmondásban cselekeszenek” az EUFOR létszámának növelését illetően. Hasonló törvényt fogadott el korábban az entitás Parlamentje, amelyet azonban a Főképvisező hatályon kívül helyezett, de mivel Dodik nem hajlandó az intézkedéseit legitimnek tekinteni, a nyilatkozatban foglaltakat továbbra is fenntartja. A tárgyalásokon részt vett Szerbia és Magyarország miniszterelnöke is, akiknek Dodik támogatását élvezi.⁵²

Mindez jól mutatja, hogy Dodik populista politikája milyen szinten tudott létrejönni és megmaradni Bosznia-Hercegovinában, és hogy ugyan több ízben vezettek be ellene gazdasági

⁴⁹ STANIC, Olja: *Bosnian Serbs Threat Secession Over Kosovo*. Reuters.com, 2008 [https://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSL22859447/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

⁵⁰ RADOSAVLJEVIC, Zoran: *Dodik says just biding time for secession from Bosnia and Herzegovina*. Euractiv.com, 2022 [https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/dodik-says-just-biding-time-on-seceding-from-bosnia/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

⁵¹ DIZDAREVIC, Emina; GREBO, Lamija; BEGIC, Jasmin: *The Questionable Claims of Bosnia's Dodik*. BalkanInsight.com, 2021 [https://balkaninsight.com/2021/10/15/birn-fact-check-the-questionable-claims-of-bosnias-dodik/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

⁵² WANKIEWITZ, Paulina: *Bosnia & Herzegovina: economic pressure and Dodik's increasing separatism*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2023 [https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-05-16/bosnia-herzegovina-economic-pressure-and-dodiks-increasing] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

szankciókat, valójában megvannak az alternatívái ennek kikerülésére. A nemzetközi közösség bosznia-hercegovinai főképviselőjének 63. jelentése szerint az elmúlt évben megerősödtek a szerb entitás szeparatista törekvései.⁵³ Dodik határai a Daytoni Békeszerződés keretein belül húzódnak, azonban ügyesen játszotta ki az elmúlt időszakban az általa nyújtott kikapukat. A Főképviselő igyekszik ugyan bonni hatáskörét kihasználva megakadályozni a politikai lépések radikalizálódását, Dodik lépései és a Republika Srpska bilaterális kapcsolatai összességében gyengítik Bosznia-Hercegovina stabilitását, ennek következményeképp pedig euro-atlanti integrációs kilátásait.

3.1.Kitekintés: Bosznia-Hercegovina Védelmi Fehér Könyve

Bosznia-Hercegovina Védelmi Fehér Könyvét 2005-ben adták ki, a védelmi reform jegyében. Az országban ekkor vált a két nemzeti identitás egyéni biztonsági rendszere eggyé, és alakultak meg a közös védelmi szerveik, így például a Védelmi Minisztérium.

A Védelmi Fehér Könyv Bosznia-Hercegovina biztonsági környezetét globális, regionális és belső szinten értelmezi. Leszögezi, hogy az ország biztonsága csak a globális környezet figyelembevételével meghatározható, így olyan általános fenyegetéseket nevesít, mint gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek, nemzetközi terrorizmus, környezeti katasztrófák és migráció. Regionális szinten Bosznia-Hercegovinának, mint Délkelet Európa egyik állama, ugyanazokkal a kihívásokkal kell szembenéznie, mint szomszédjainak. Ilyen kihívás például a gazdasági átállás, a komplex geostratégiai környezet, és a különböző háborúk következményei.

Bosznia-Hercegovina belső kihívásainak hosszú listáján a politikai egyet nem értés és a Daytoni Békeszerződés implementációjának lassúsága szerepelnek az első helyeken. De megemlítsre kerülnek az ország gazdasági nehézségei, a munkanélküliség problémája, továbbá a piacgazdaságra való áttérés nehézsége, amely a bel- és külföldi befektetések alacsony százalékához vezetett. A határok átjárhatósága, ezzel pedig az ember- és drogkereskedelem jelenléte az országban, a képzett munkaerő elvándorlása, a lakossági fegyvertartás továbbra is magas aránya, és más környezeti kihívások szintén mind hozzájárulnak Bosznia-Hercegovina társadalmi és politikai instabilitásához.

Ezen felül a Védelmi Fehérkönyv meghatározza a haderő felépítését, illetve az ország védelempolitikáját, melyben nagy szerepet játszanak a NATO-kapcsolatok; és további

⁵³ **OHR:** 63rd Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations. 2023 [<https://www.ohr.int/63rd-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-united-nations/>] Utoljára megnyitva:2024. 01. 19.

célkitűzéseket tesz a jövőre nézve. Mindennek megvalósulására lehetőség volt a dokumentum születésének éveiben, de ahogyan korábban a dolgozat már tárgyalta, a két entitás közötti kapcsolatok folyamatosan gyengülnek, Dodik szeparatista politikája pedig a közösen felállított intézmények működési nehézségeihez vezetnek.⁵⁴

IV. Szerbia stratégiai dokumentumai és jogszabályai

Jugoszlávia 2003-as megszűnésével létrejött Szerbia és Montenegró államszövetsége három évre, majd a 2006-os népszavazáson a montenegrói társadalom a függetlenség mellett tette le a voksát, ezzel pedig megszülettek Montenegró és Szerbia önálló államai.

Ekkor Szerbia új alkotmányt fogadott el, melyet népszavazásra is bocsájtottak és 96%-os többséggel megerősítettek. Az alkotmány a nemzetközi közösségben is nagy népszerűségnek örvendett, hiszen a jogállamiság és demokrácia jegyeit képviselve egyaránt helyet kapott benne az emberi és kisebbségi jogok védelme⁵⁵, továbbá az európai elvek és értékek is.

Szerbia alapvetően parlamentáris kormányzatú állam, azonban az utóbbi időben egyre inkább megfigyelhető a döntéshozatali jogkör eltolódása az elnök irányába.⁵⁶ Alekszandar Vucsics 1998-ban lett Milosevics kormányának tájékoztatási minisztere, amely időszak alatt erősen nacionalista értékeket képviselt. 2008-ban azonban jelentős arculatváltáson ment keresztül, és elköteleződését fejezte ki az ország Európai Unióba való juttatása mellett.

3. ábra: Alekszandar Vucsics politikai karrierjének idővonalja

Alekszandar Vucsics politikai karrierje	
Dátum	Pozíció
1993	Szerb Radikális Párt – Nemzetgyűlés Parlamenti Képviselője
1994-2008	Szerb Radikális Párt Főtitkára
1998	Nemzeti Egység Kormány - Tájékoztatási Miniszter
1998-2000	Köztársasági Tanács – Parlamenti Képviselő
2008	Szerb Haladó Párt megalapítója
2012	Szerb Haladó Párt megbízott, majd megválasztott elnöke
2012-2013	Védelmi Miniszter
2013	Korrupció és a Bűnözés Elleni Küzdelemért Felelős Miniszterelnök-helyettes

⁵⁴ Defence White Paper of Bosnia and Herzegovina, 2005 [http://www.mod.gov.ba/files/file/dokumententi/defense/engwhitebook.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁵⁵ Az alkotmány ezeket külön fejezetekben tárgyalja, és megerősíti, hogy azok semmilyen formában nem korlátozhatók, hacsak maga az alkotmány máshogy nem rendelkezik róla.

⁵⁶ HALÁSZ et al. 2021, 155-157.

2014	Szerbia miniszterelnöke
2017	Szerbia államfője

Forrás: World Economic Forum [https://www.weforum.org/people/aleksandar-Vucics/]

Vucsics támogatói egy erős kezű, de helyesen cselekvő vezetőnek tartják, aki képes volt olyan reformok megvalósítására, melyek a szerb gazdaságot és társadalmat jólétet javították. Az ellenzék szerint azonban Vucsics politikája aláássa azokat a demokratikus értékeket, amiket az alkotmány magába foglal, és az EU mellett baráti kapcsolatokat ápol Oroszországgal és Kínával egyaránt.⁵⁷ Kifejezetten nagy port kavart ez az orosz-ukrán háború kitörése után bevezetett EU-s szankciók kapcsán, melyeket Szerbia nem volt hajlandó bevezetni.⁵⁸

Vucsics politikai karrierjének áttekintése jól alátámasztja a döntéshozói jogkör eltolódását és fluktuáló politikáját. Vitathatatlan ugyan, hogy megválasztása számos előnyt hozott Szerbia számára, balanszírozó politikája megnehezítik az ország euro-atlanti integrációs célkitűzéseit.

Az államfő döntéseit és politikáját azonban az Alkotmány és Szerbia további ágazati stratégiái is meghatározzák, melyet igyekszik hivatalos kommunikációjába és külpolitikai tevékenységébe is átültetni. A szerb álláspont és szerepek megismeréséhez elengedhetetlen ezen dokumentumok rövid áttekintése, ugyanis ezek határozzák meg azt a politikai, gazdasági és biztonsági környezetet, amelyben Szerbia működik és amely alapján igazgatja diplomáciai kapcsolatait.

4.1. Szerbia Nemzeti Biztonsági Stratégiája

A 2018. december 27-én kiadott Nemzeti Biztonsági Stratégia alapján Szerbia alapvető stratégiai célja „a szuverenitás és a területi integritás megőrzése, a katonai semlegesség, a szerb nép gondozása a Szerb Köztársaság határain kívül, az európai integráció és a hatékony jogállamiság.”⁵⁹

A Stratégia első fejezete átfogóan bemutatja a stratégiai környezetet, melyet helyi, regionális és globális szinten értelmez. Egy komplex, multilaterális világképet alkotva kiemeli a

⁵⁷ VOCK, Ido; GEORGIEVSKI, Jovana: *Aleksandar Vucic: the man who remade Serbia*. BBC.com, 2023 [https://www.bbc.com/news/world-europe-67654166] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

⁵⁸ DRAGOLJO, Sasa: *Serbia Resists EU Pressure to Impose Sanctions on Russia*. BalkanInsight.com, 2022 [https://balkaninsight.com/2022/03/16/serbia-resists-eu-pressure-to-impose-sanctions-on-russia/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

⁵⁹ *National Security Strategy of the Republic of Serbia – Introduction* [https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2021/Prilog2-StrategijaNacionalneBezbednostiRS-ENG.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

társadalmi, gazdasági és kulturális különbségekben rejlő veszélyeket, melyeknek súlyos demográfiai és szociológiai következményei lehetnek.

Globális szinten elsősorban a helyi és lokális konfliktusokat tárgyalja.⁶⁰ A Balkán térség, így Szerbia biztonsági percepcióját is meghatározzák Jugoszlávia felbomlásának következményei. A térség az EU, Ázsia, Közel-Kelet, Oroszország és az Atlanti térség érdekszférájának metszetébe esik, az itt jelenlévő nagyhatalmi érdekek és törekvések pedig sok esetben tovább bonyolítják a feszültségeket. A meglévő befolyási övezetek megváltozásának potenciálja a geogazdasági környezet változását vonhatja maga után, mely az erőforrások szűkös felhasználását is megnehezítheti.⁶¹ Az etnikai, vallási extrémizmus, terrorizmus, szervezett bűnözés, hibrid és kiberfenyegetések, valamint a migrációs válság egyaránt kihívást jelentenek az ország és a régió számára.

Regionális szinten Szerbia demokratikus értékeket képviselve az országok közötti párbeszédre törekszik, azonban az etnikai és vallási eltérések miatt ennek korlátai vannak. Az egyik ilyen érdek és értékkülönbség a Daytoni Békeszerződés revíziójára tett kísérletek, valamint a területi és kisebbségi kérdésekben való nyílt egyet nem értés, például Koszovó esetében.

Helyi szinten az ország biztonsági helyzetét és külkapcsolatait integrált és többoldalú megközelítésben értelmezi, amely a kooperatív biztonság koncepcióját erősíti. Szerbia EU integrációjának folyamata pedig az országot egy „megbízható partnerré teszi a nemzetközi kapcsolatokban és fontos szereplőjévé a regionális biztonsági együttműködésnek”.⁶² Az első fejezet kiemeli továbbá az ENSZ kulcsfontosságú szerepét Szerbia szuverenitásának megtartásában, kifejezetten fontosnak tartja annak szerepét Koszovó státuszának rendezésében. Megemlíti továbbá a NATO-val való kapcsolatának fejlődését, a Partnership for Peace Program pozitív hatásait Szerbia biztonságára. A jövőre nézve a dokumentum megállapítja, hogy az ország demokráciájának és stabilitásának további fejlődéséhez szükséges további kapcsolatok megerősítése az USA-val, Oroszországgal és Kínával egyaránt.⁶³

Nemzeti érdekként jelenik meg a 3. fejezetben „A szerb nép létezésének és védelmének megőrzése, bárhol is éljen, valamint a nemzeti kisebbségek és kulturális, vallási és történelmi identitásuk megőrzése.”⁶⁴ Ezen pont alá tartoznak a szerb diaszpóra tagjai, illetve a Republika

⁶⁰ Uo. – *Strategic Environment*

⁶¹ MITROVIC, Miroslav: *Serbia's National Security Strategy – from where, through what and where to go*. Eastern Studies, 2021, 15. évf., 163-164.

⁶² *National Security Strategy of the Republic of Serbia – Strategic Environment*

⁶³ Uo.

⁶⁴ *National Security Strategy of the Republic of Serbia – National Interests*

Srpska fennmaradása Bosznia-Hercegovinán belül a Daytoni Békeszerződésben foglaltak tiszteletben tartásával. De ilyen nemzeti érdek az ország EU-integrációjának megvalósulása, gazdasági prosperitás, a természetes erőforrások védelme, valamint a regionális stabilitás és béke fenntartása.⁶⁵

A nemzeti biztonságpolitikával foglalkozó fejezet bővebben is tárgyalja ezt a kérdéskört. Szerbia területi integritásának és belső biztonságának védelmén felül megjelenik a szerb népesség védelme Szerbia határain kívül is. A dolgozat szempontjából kiemelendő, hogy a Republika Srpska fenntartása a régió stabilitásáról szóló ponton belül jelenik meg, mint külpolitikai cél. Azonban azt is leszögezi, hogy a párhuzamos kapcsolatok fenntartása Bosznia-Hercegovina területi integritásának tiszteletben tartásával valósulnak meg.

A 3. fejezet külön tárgyalja Szerbia integrációját és tagságának lehetőségeit az EU-ban. Ennek értelmében Szerbiának stratégiai célja az EU-hoz való csatlakozás, melynek érdekében három lépést nevesít:

- a szerb nemzeti identitás és történelmi örökség részét képező közös európai értékeken alapuló modern és fejlett társadalom kialakítása;
- az Európai Unió tagságra való belső felkészültség elérése;
- a nemzetbiztonság és a honvédelem javítása az európai integráció révén.⁶⁶

A Nemzeti Biztonsági Stratégia Szerbia legmagasabb szintű stratégiai dokumentuma, így annak implementálása a mindenkori kormány kiemelt feladata. A stratégia nagy hangsúlyt fektet a benne lefektetett értékek és érdekek megvalósításának lehetőségeire is, amihez elengedhetetlen az állampolgári és autonóm tartományi szinten való együttműködés.

4.2.A diaszpóráról és a régióban élő szerbekről szóló törvény

A törvény alapvetően normatív alapot képez a szerbek és a szerb diaszpóra, továbbá a régióban élő szerb közösségekkel való kapcsolatokhoz. A törvény lehetővé teszi ezen közösségek számára, hogy megfogalmazhassák elvárásaikat az anyaországgal szemben, illetve biztosítja azokat az intézményeket, amelyeken keresztül ezeknek teljesítése megvalósulhat.

A törvény célja Szerbia állami és nemzeti jellegének megerősítése, a Szerbia határain kívül élő szerbek összefogása kulturális alapon. Intézményesülése tehát egyfelől az oktatáson keresztül tud megvalósulni, másfelől pedig olyan két- és többoldalú szerződések megkötésével, amelyek

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo. – *National Security Policy*

által Szerbia képes ezen csoportok érdekképviselésére és jogainak megőrzésére. Az ilyen szerződések tárgyát képezik a kulturális kapcsolatok létesítése, azzal a céllal, hogy a szerb nyelvi, kulturális és etnikai sajátosságokat megőrizhessék; valamint a gazdasági kapcsolatok is azon régiókkal és területekkel, ahol a szerb kisebbség támogatásra szorul. Ez biztosítja továbbá a Diaszpóra és a Szerbiai Szerbek Közgyűlésének működéséhez szükséges feltételeket.

4.3.Stratégia az anyaország és a diaszpóra, valamint az anyaország és a régió szerbjei közötti kapcsolatok megőrzéséről és erősítéséről

A stratégia alapjául a szerb alkotmány 13. cikkelye szolgál, ami a diaszpóra tagjairól és régióban élő szerb közösségekről rendelkezik. Az alkotmány alapján Szerbia feladata ezen közösségek jogainak védelme, és kötelessége a jó kapcsolatok megteremtése köztük és az anyaország között.

Ennek fényében, a stratégia célja Szerbia pozicionálása, mint minden szerb otthona/anyaországa. A stratégia keretein belül megvalósulnak olyan értékek is, amelyeket az előbb tárgyalt törvény tesz jogilag lehetővé. Ilyen kezdeményezés a kultúra és nyelv fenntartása, a cirill abc fennmaradásának gondozása, az oktatásba való implementálása, de számos kifejezetten fiatalokat célzó pályázat is. Ezen felül megjelenik még a történelmi jelentőségű helyek gondozása, valamint a fontos történelmi eseményeket ábrázoló emlékhelyek védelme.⁶⁷

A stratégia kulcsproblémaként jelöli meg az úgynevezett „braindrain” jelenséget, ugyanis a diaszpórában élő szerbek többsége gazdasági megfontolásból hagyja el az országot. Szerbia célja tehát egy olyan ország megteremtése, ahova érdemes visszajönni, és ezen kapcsolatok erősítésével igyekszik a társadalom külföldön megszerzett tudását „visszaforgatni”.⁶⁸

Alapvetően ezek a dokumentumok határozzák meg Szerbia külpolitikáját és a Republika Srpskával fenntartott diplomáciai kapcsolatait. Megemlítendő továbbá, hogy 2023. április 25-én a kormány bejelentette egy kimondottan külpolitikai stratégia megalkotását, ami pontosítva fogja tartalmazni Szerbia külkapcsolatait más országokkal. A stratégia célja a kölcsönös

⁶⁷ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia: *Diaspora and Serbs in the Region* [<http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/en/consular-affairs/diaspora/diaspora-general-information>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 20.

⁶⁸ *Brnabic: A diaszpóra nagyon fontos Szerbia számára.* pannonrtv.com [<https://pannonrtv.com/rovatok/politika/brnabic-diaszpóra-nagyon-fontos-szerbia-számára>]

tisztelet megalapozása „Szerbia és azon államok között, akik területi integritásuknak megvédésében támogatják őket.”⁶⁹

Összességében elmondható, hogy Szerbia stratégiai dokumentumai külpolitikai aspektusát két nagy témakör köré csoportosíthatjuk. Az egyik Koszovó helyzetének kérdése, a másik pedig az ország EU integrációjának megvalósulása. Nagy hangsúly helyeződik ezen felül a szerb nép egységének, kultúrájának, történelmének fenntartására is és a jó kapcsolatok ápolására a régió országaival. Így feltételezhető, hogy Szerbia egyfajta „védelmező” szerepet ölt a nemzetközi térben, mint „minden szerb anyaországa”, Vucsics korábbi rendkívül nacionalista politikája pedig megerősíti ennek implementációját a külpolitikai lépésekben.

V. Szerepkoncepciók

A két külpolitikai aktor külpolitikai szerepeinek meghatározásához, Kalevi Holsti, a szerepelméletét alkalmazom. Az elmélet szerint a külpolitika fő elemzési egységei azok a nemzeti pozíciók és szerepek, amelyeket a politikai döntéshozók hoznak létre a különböző szabályokkal, célokkal és lépésekkel. ⁷⁰ A szerepek alapvető kapcsolatot biztosítanak a döntéshozók és a külpolitika megvalósulása között, mivel magukban hordozzák annak magyarázatát, hogy az intézményi környezet hogyan befolyásolja a külpolitikai magatartást. A szerepek ennek ellenére nem a külpolitika írásban lefektetett, kiszámítható alapja, viszont jól vizsgálható általuk a külpolitikai eszköztár lehetőségeinek potenciális kimenetele.

A fent említett tényezőkön kívül, a külpolitikai szerepeket a történelmi emlékezet is befolyásolja. Gyakran megfigyelhető a döntéshozók beszédeiben a történelem példaként való említése, akár pozitív, akár negatív párhuzamot vonva az akkori és a mai állam között. Ezek az események alapjaiban formálják egy nemzet/állam identitását a nemzetközi térben. ⁷¹

Az első és második fejezet részletesen taglalja Szerbia és a Republika Srpska mai állapotához vezető történelmi eseményeket. A harmadik és negyedik fejezet pedig bemutatta melyek azok az intézményi és jogi keretek, melyek a külpolitikai mozgásteret meghatározzák a két aktor számára. A jelen fejezet pedig a fontosabb külpolitikai döntéshozók beszédein keresztül mutatja

⁶⁹ The Government of the Republic of Serbia: *Drafting of strategic document in field of foreign policy agreed upon*. [https://www.srbija.gov.rs/vest/en/205863/drafting-of-strategic-document-in-field-of-foreign-policy-agreed-upon.php] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 20.

⁷⁰ HOLSTI 1970, 245-246.

⁷¹ AGGESTAM, Lisbeth: *Role theory and European foreign policy: A framework of analysis*, In Ole Elgström and Michael Smith, eds, *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis*. Routledge, London, 2006, 20.

be, hogyan formálódik napjaikban Szerbia és a Republika Srpska szerepkoncepciója a nemzetközi térben.

A szerepek megállapításához 2021-től egészen napjainkig vizsgáltam Szerbia és a Republika Srpska hivatalos állami felületein megjelenő közleményeket, beszédek átiratát, illetve a politikai döntéshozókkal megjelent interjúkat. Ezen felül – főleg a Republika Srpska esetében – felhasználtam továbbá újságcikkeket a különböző tüntetéseken, illetve választási kampányban elhangzott szónoklatok vizsgálatához. Az időszáv meghatározásával kapcsolatban fontos kiemelni, hogy ebben az időszakban tört ki az orosz-ukrán háború, mely jelentős hatással bírt mind a nemzetközi közösség, mind pedig a vizsgált területek külpolitikájára. Továbbá azt is, hogy ez alatt az idő alatt Bosznia-Hercegovinában és Szerbiában is választásokat tartottak, amely a megválasztott politikusokat és pártokat illetően jelentős változást nem hozott.

5.1.Szerbia

Szerbia esetében jelentős hangsúly helyeződik a *béke és stabilitás mellett való elköteleződésre*, viszont szintén fontos szerepként jelenik meg az ország *megbízhatósága a partneri kapcsolatokat illetően*. A vizsgált időszakban Szerbia nemzetközi térben elfoglalt helyét az EU és Oroszország közötti egyensúlyozó politika határozta meg, amely a későbbi szerepekben is visszatérő elem. Az ENSZ Közgyűlés 78. ülészakaszának általános vitáján Vučics elnök több ízben hangsúlyozta, hogy Szerbia kiemelt érdeke a régió stabilitásának megőrzése, és az együttműködés kialakítása minden téren, amely pedig elválaszthatatlan külpolitikai stratégiai céljuktól, hogy az EU teljes jogú tagjává válhassanak. Mindemellett azt is kiemelte, hogy megbízható partnerként, ez az elkötelezettség nem szűnhet meg „tradicionális” partnereik irányában sem.⁷²

A két értékrend között álló politikát sokan, kifejezetten az EU nyugati tagállamai becsmérelték, felhívva Szerbia figyelmét az EU értékeinek fontosságára Szerbia Unió csatlakozási folyamatában. Szerbia olyan kezdeményezésekkel igyekszik az EU-hoz való elkötelezettségét kimutatni és erősíteni, mint az Open Balkan Initiative, vagy a stratégiai dokumentumokban megfigyelhető lefektetett lépések az integráció megvalósulására. Ennek ellenére sem a szankciók bevezetésére, sem a repterek lezárására nem került sor Szerbiában,⁷³ a külpolitikai

⁷² The President of the Republic of Serbia: *Address by the President of the Republic of Serbia Aleksandar Vučić at the general debate of the 78th session of the General Assembly of the United Nations*. 2023 [<https://www.predsednik.rs/en/press-center/news/address-by-the-president-of-the-republic-of-serbia-aleksandar-vucic-at-the-general-debate-of-the-78th-session-of-the-general-assembly-of-the-united-nations>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

vezetők gyakran találkoznak az orosz partnerekkel, számos gazdasági létesítmény, így bankok és más cégek, áttelepültek Szerbia területére, így működésüket továbbra is fenntarthatják.⁷⁴

Szerbia mindezt két újabb külpolitikai szerep felvételével magyarázza, melyben ők egy, *a nemzetközi rendszer és annak elvei mellett elkötelezett ország*, aki saját *integritásáért küzd*. Ez képezi az ország egyik történelmi „alteregóját”. A beszédekben most is gyakran megfigyelhető a ’90-es évek okozta ellenszenv a nyugati hatalmakkal szemben, amikor az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata nélkül avatkoztak be Szerbia területén. Így újra és újra megjelenik az ENSZ jelentősége a jelenlegi nemzetközi rend fenntartásában, kéz a kézben a tagok között lévő nagyhatalmakkal szembeni előítéllet.⁷⁵ Ezzel párhuzamot vonva jelennek meg a nemzetközi közösség értékei, amely egyfajta kettős mércét teremt az egyes országok között. Ivica Dacic, szerb miniszterelnök-helyettes úgy fogalmazott, hogy míg a nyugat nem tudja megérteni Szerbia álláspontját az orosz-ukrán háborúval kapcsolatban, addig nem elvárható Oroszországtól sem, hogy ha szankciókat vezetnének be, elfogadják a Szerb lépést, hiszen hasonló narratívát alkalmazva „avatkoztak be” Ukrajnában, mint anno Szerbia esetében tették a másik oldalon.⁷⁶ Szerbia tehát a fennálló nemzetközi rendet igyekszik támogatni, a jelenlegi határok megtartásával, mely főleg saját területi integritásának megőrzése érdekében történik. A Kínával⁷⁷ vagy Oroszországgal folytatott egyeztetések alkalmával, Vucsics elnök megköszönte a két ország vezetőinek elkötelezettségét és támogatását ezen küzdelmükben.⁷⁸ Szerbia szemében a nemzetközi közösség számára a területi integritás „országfüggő”, és nem kapják meg ugyanazt a támogatást Koszovó esetében, mint amelyet Ukrajna, Moldova vagy Grúzia

⁷³ **BECHEV**, Dimitar: *Hedging Its Bets: Serbia Between Russia and the EU*. Carnegie Europe, 2023 [https://carnegieeurope.eu/2023/01/19/hedging-its-bets-serbia-between-russia-and-eu-pub-88819] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁷⁴ N1 Belgrade: *Almost 300 newly-registered Russian-owned companies in Serbia*. 2022 [https://n1info.rs/english/news/almost-300-newly-registered-russian-owned-companies-in-serbia/] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁷⁵ The President of the Republic of Serbia: *Address by the President of the Republic of Serbia Aleksandar Vučić at the general debate of the 78th session of the General Assembly of the United Nations*. 2023 [https://www.predsednik.rs/en/press-center/news/address-by-the-president-of-the-republic-of-serbia-aleksandar-vucic-at-the-general-debate-of-the-78th-session-of-the-general-assembly-of-the-united-nations] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁷⁶ Republic of Serbia, Ministry of Foreign Affairs: *Dačić for Voice of America: We cannot let go of Russia's hand until the West extends another*. 2022 [https://www.mfa.gov.rs/en/press-service/interviews/dacic-voice-america-we-cannot-let-go-russia-s-hand-until-west-extends-another] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁷⁷ The President of the Republic of Serbia: *Telephone conversation with the President of the People's Republic of China*. 2021 [https://www.predsednik.rs/en/press-center/press-releases/telephone-conversation-with-the-president-of-the-peoples-republic-of-china-30104] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁷⁸ The President of the Republic of Serbia: *Meeting with the Deputy Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation*. 2021 [https://www.predsednik.rs/en/press-center/press-releases/meeting-with-the-deputy-minister-of-foreign-affairs-of-the-russian-federation] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

kapott.⁷⁹ Számos írásban olvasható a két narratíva összehasonlítása, és ebből való következtetések levonása, de hibás lenne azt feltételezni, hogy a két helyzet teljes megegyező, a vitatott területek jellegéből adódóan.

Ez az „*áldozat*” pozíció pedig gyakran szolgál magyarázatként az ország viselkedésére, illetve arra, miért szükséges ezt a szerteágazó külpolitikát folytatniuk. Visszatérő elem Vucsics elnök hivatalba lépése óta annak hangsúlyozása, hogy Szerbia kis országgént nem hivatott a nagyhatalmak politikájába beavatkozni, de meg kell találnia helyét a nap alatt. Így bár továbbra is az EU szolgál kijelölt útként az ország számára, a jelenlegi biztonsági környezet nem teszi lehetővé, hogy kizárólag egy irányba teremtsenek kapcsolatokat. Ez a narratíva teremt alapot a Kínával és Oroszországgal kötött szoros gazdasági kapcsolatoknak.⁸⁰ Így ismét megfigyelhető Szerbia törekvése arra, hogy egyszerre élvezze mindkét oldal nyújtotta lehetőségeket. Mindez azonban nem összeegyeztethető az EU jelenlegi értékrendjével, így közel sem értékeli Szerbiát olyan megbízható partnerként, mint amilyennek megjelenni igyekszik a nemzetközi térben. Emiatt megjelink az ország második történelmi „alteregója”, amelyben *Szerbia a nagyhatalmak által elnyomott, kis ország* a '90-es évektől egészen napjainkig, aki hiába törekszik bizalomra. Az elnyújtott integrációs folyamat pedig tovább erősíti ezt az érzést a csatlakozni kívánó országokban, hiszen rajtuk és Törökországon kívül nem volt korábban példa ilyen szigorú tárgyalásokra.⁸¹

Ebben a meglehetősen diverz külpolitikai környezetben Szerbia igyekszik nem csak saját helyét megtalálni, de *a szerb nép és kultúra védelmezőjeként* is fellépni. A stratégiai dokumentumokban is körvonalazódik az anyaország és a diaszpórában, illetve a régióban élő szerbek közötti kapcsolatok fontossága, és ugyanez jelenik meg a külpolitikai narratívában is. Szerbia külpolitikai vezetői számos alkalommal részt vesznek a Bosznia-hercegovinai entitás nemzeti ünnepein, továbbá, az együttműködés megerősítésének céljából jelentős gazdasági befektetésekkel segítik a Republika Srpska fejlődését. Ezen felül a szerb nyelv és kultúra fenntartásának érdekében az oktatásban igyekeznek támogatni a szerb közösséget, így például

⁷⁹ SORGI, Gregorio: *EU 'lacked momentum' on Balkan enlargement, says Serbia's Europe minister*. Politico, 2023 [<https://www.politico.eu/article/eu-lacked-momentum-on-balkan-enlargement-says-serbia-europe-minister/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸⁰ Kosovo Online: *Vucic: As a small country, we must try to preserve our independence*. 2023 [<https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/vucic-small-country-we-must-try-preserve-our-independence-31-3-2023>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸¹ ČAVOŠKI, Aleksandra: *Perceptions of the European Union in Serbia*. Europe for Citizens [https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/12/perceptions_of_the_eu_in_serbia.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

2023 augusztusában sor került a „Szerbia” nevet viselő óvoda átadására Srbac településén.⁸² Ezek az alkalmak lehetőségként szolgálnak nem csak a kapcsolatok erősségének kiemelésére, de arra is, hogy Szerbia bizonyítsa elkötelezettségét a Republika Srpska jogainak irányába, azonban az entitás elszakadásának kérdését tekintve, minden alkalommal kiemelik Bosznia-Hercegovina területi integritásának, és a Daytoni Békeszerződésben lefektettek elsődlegességét.⁸³

Szerbia külpolitikáját tehát összességében egy kettősség jellemzi, melyben egyszerre igyekszik saját érdekeit érvényesíteni, és „megfelelni” a nagyhatalmi elvárásoknak minden oldalon. A nemzetközi szerződések, az ENSZ Alapokmányának és stratégiai dokumentumoknak szövegezése sok esetben másként kerül interpretálásra a történelmi emlékezet tükrében, mint annak eredeti célja lett volna. Ennek ellenére egyelőre sem az EU, sem a nemzetközi közösség más tagjai nem mutattak jelentős hozzáállásbéli különbséget Szerbia egyensúlyozó politikáját tekintve. A szerb politikai vezetés az orosz-ukrán háború kitörése óta saját bevallása szerint „nehéz döntésekkel” néz szembe,⁸⁴ amely főleg ennek a hozzáállásnak az eredménye, amelyet a szerb vezetés kétoldali nyomásként érzékel, amely nem veszi figyelembe Szerbia stratégiai törekvéseit.

5.2.Republika Srpska

Bosznia-Hercegovinában látható volt, hogy a külpolitikát jelentősen meghatározó területek a központi állam kezében összpontosulnak, így a Republika Srpska külpolitikai szereplehetőségei meglehetősen lekorlátozódnak pár területre, mint a kisebbségi jogok, az entitás által ellátandó kötelességek, saját intézményeinek demokratikus működtetése. Mindezt a Daytoni Békeszerződés keretein belül tudja érvényesíteni, de itt is megfigyelhető lesz a sajátos interpretációja a szövegezésnek.

A vizsgált időszakban kialakult nemzetközi biztonsági helyzetből adódóan a Republika Srpskában is felerősödött az elszakadás lehetőségének gondolata. Mindebben Dodik úgy vizionálja az entitást, mint *a szerb nép és történelem egységének szimbóluma*, amely képes a nemzetközi nyomás ellenére is egységet mutatni. Hasonlóképpen a szerb érzésekhez, itt is

⁸² The Government of the Republic of Serbia: *Serbia will never turn its back on Republika Srpska*. 2023 [<https://www.srbija.gov.rs/vest/en/210789/serbia-will-never-turn-its-back-on-republika-srpska.php>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸³ N1 Sarajevo: *Vucic in Bosnia: If you only knew how much Republika Srpska means to us*. 2022 [<https://n1info.rs/english/news/vucic-in-bosnia-if-you-only-knew-how-much-republika-srpska-means-to-us/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸⁴ DETTMER, Jamie: *Serbia's Vučić faces a tough choice*. 2023 [<https://www.politico.eu/article/serbia-aleksandar-vucic-europe-russia-choice/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

gyakran megjelenik a külpolitikai nyomás érzése, és hogy a nemzetközi közösség olyan terhek elé állítja a szerb népet, melyet semmilyen indok nem magyaráz. Ilyenek például a szankciók bevezetése Oroszországgal szemben, illetve a Republika Srpska nemzeti ünnepeinek betiltása, annak alkotmányellenessé nyilvánítása a Bosznia-hercegovinai Főképviselő által.⁸⁵

A Republika Srpska magára egy *erős, önálló entitásként* tekint mind Bosznia-Hercegovinán belül, mind pedig a nemzetközi térben, aki számára még nem vezett el az a Republika Srpska, melyet 1992-ben kiáltottak ki. Dodik értelmezésében az EU el van foglalva saját problémáival, ő pedig időt vásárol a szerbeknek, hogy elérhessék céljukat.⁸⁶ A Republika Srpska elképzelésében mindez Szerbia segítségével történhet meg, így az „önállóság” tulajdonképpen egy nyelvi, kulturális alapon szerveződő szerb egységre szűkíthető le. De akar-e a szerb vezető valóban Szerbiához csatlakozni vagy inkább Koszovó példáját követve szeretne minél nagyobb autonómiát megszerezni az entitás számára? A kérdést nehéz lenne megválaszolni, hiszen a politikai narratíva gyakran nem egyezik azokkal a lépésekkel, amelyek meghozhatók vagy a döntésekkel, amelyek meghozatalra kerültek. Míg Dodik nem ismeri el a nemzetközi közösség Bosznia-hercegovinai Főképviselőjét, és egy önálló Republika Srpskáról álmodik, addig, ahogy látható volt, Szerbia számára a jelenlegi nemzetközi rend és területi integritás megtartása fontosabb külpolitikai szerep.

A Republika Srpska vezetői is gyakran hangsúlyozzák ugyan a Daytoni Békeszerződés fontosságát, és magukat *a szerződés és a béke mellett elkötelezett aktornak* tartják, a valóságban számos esetben hagyják figyelmen kívül a számukra nem kedvező cikkelyeket. Bosznia-Hercegovina EU csatlakozása érdekében évek óta azon dolgoznak, hogy a két entitás közötti harmóniát megteremtsék, és a fontosabb kül- és belpolitikai kérdésekben határozatot tudjanak hozni. A Daytoni Békeszerződés nem egy hosszútávon működőképes alkotmány létrehozására törekedett, csak a háború megállítására, azonban reformjának nehézségei miatt az előrehaladás szinte lehetetlen. A Republika Srpska vezetőinek olvasatában azonban, ők azok, akik igazán tartani kívánják magukat a szerződésben lefektetettekhez, melynek értelmében Bosznia-Hercegovina két entitásból áll, saját hatáskörökkel. Minden, ami az entitás területén helyezkedik el az „övéjük”, nem Bosznia-Hercegovinához tartozik, mint központi állam.⁸⁷

⁸⁵ Srna: *All Serbs should be together on Republika Srpska Day*. 2023 [<http://www1.srna.rs/novost/1164745/all-serbs-should-be-together-on-republika-srpska-day>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸⁶ RADOSAVLJEVIC, Zoran: *Dodik says just biding time on seceding from Bosnia*. Euractiv.com, 2023 [https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/dodik-says-just-biding-time-on-seceding-from-bosnia/] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸⁷ Republic of Srpska Government: *Prime Minister Višković at a public rally 'Defending Srpska' in Bijeljina: People are with their institutions*. 2023 [https://vladars.rs/eng/vlada/prime_minister/media/news/Pages/People's-

A 2022-es választások után Bosznia-Hercegovinában ismét nehezen állt fel a parlament és központi kormány egyaránt. A választások nem zajlottak zökkenőmentesen a Republika Srpska területén. Az ellenzéki pártok vádja után, a Központi Választási Bizottság újrászámolta a szavazatokat, azonban csak kisebb mértékű szabálytalanságokat fedeztek fel, amely lényegében nem befolyásolta a választások kimenetelét. Így 2022 októberében a tisztségviselők megerősítették Dodik győzelmét, aki innentől ismét „áldozat” szerepébe helyezte magát és a Republika Srpskát.⁸⁸ Hasonló narratíva figyelhető meg most is Dodik részéről a korábban már említett Parlamenti határozat vonatkozásában, mely hatályon kívül helyezte a Főképviselő döntéseit az entitás területén belül. A képviselő nem jelent meg a tárgyalásokon, mivel mind az őt előállító bíróságot, a vádak és a hivatkozott törvénycikkelyt is illegitimnek és Bosznia-Hercegovina degradációjának tekinti.⁸⁹ Számukra ez a nagyhatalmak hatalomvágyát mutatja és hogy valójában ők képtelenek elengedni az ország kezét, ragaszkodva saját befolyásukhoz a területen.⁹⁰

A Republika Srpska külpolitikai szerepeit láthatóan nagyban befolyásolja a történelmi „alteregó”, melyben ők kezdetektől fogva a „rossz” tengelyen helyezkedtek el. Ennek következtében igyekeznek önállóságukat minél nagyobb mértékben megtartani, elkerülve, hogy akár a régió, akár a tágabb nemzetközi közeg elvárásainak teljes mértékben megfeleljenek. A történelmi emlékezet mélyen gyökerezik a mai szerb közösségeken belül, és nem teljesen fogadták el a nemzetközi közösség „igazságtalan” fellépését, mely különösen érzékeny téma a két entításra bontott Bosznia-Hercegovina területén. Így gyakran megjelennek beszédekben azok a történelmi hősök, események,⁹¹ amelyek erős közösséggé kovácsolták őket.

VI. Külpolitikai kapcsolatok

A két aktor történelmi múltja, stratégiai dokumentumai és a külpolitikai törésvonalak mentén alkotott narratívái alapján megállapítható, hogy a nemzetközi közegben elfoglalt helyzetük,

rally-'Defend-Serbia'-in-Bijeljina---Prime-Minister-Vi%C5%A1kovi%C4%87-says-people-are-with-their-institutions.aspx] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸⁸ ŠILJAK, Dženita: *Elections in Bosnia and Herzegovina: the Wind of Change between War and Peace?* Institute for Foreign Affairs and Trade, KE-2022/54, 13-14. [https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/11/KE_2022_54_BA_Elections_Bosnia_Herzegovina_Siljak_1129.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁸⁹ KURTIC, Azem: *Bosnian Serb Leader Refuses to Enter Plea at Start of Trial*. BalkanInsight.com, 2023 [<https://balkaninsight.com/2023/10/16/bosnian-serb-leader-refuses-to-enter-plea-at-start-of-trial/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁹⁰ Presidency of Bosnia and Herzegovina: *Address by the Serb member and BiH Presidency Chairwoman Željka Cvijanović at the Astana International Forum*. 2023 [<http://www.predsjednistvobih.ba/gov/default.aspx?id=98066&langTag=en-US>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁹¹ Uo.

státuszukból adódóan különbözik ugyan, hozzáállásuk azonban bizonyos aspektusokban hasonló. Mindkét esetben megjelenik a nagyhatalmak által elnyomott terület érzése, a szerb egység fontossága, illetve a területi integritás vagy éppen a szerződések mellett való elkötelezettség.

A politikai törésvonalak mentén kialakult narratívák tehát nagyban alapoznak a történelemből fakadó etnikai konfliktusokra, továbbá látható az euro-atlanti integráció mentén kialakult értékkonfliktus is stratégiai cél és más alternatívák között. Jelen fejezetben a dolgozat elején meghatározott három külpolitikai gócpont alapján szeretném bemutatni, hogyan valósulnak meg ezek a stratégiák, illetve narratívák a gyakorlatban, és melyek azok a diplomáciai tényezők, amelyek hatással vannak rájuk.

6.1. Politikai

A Szerbia és a Republika Srpska között kialakított „speciális párhuzamos kapcsolatok” tehát elsősorban a közös történelem, nyelv, és kultúra eredményeként alakultak testvéri kapcsolatokkal, mely megfigyelhető más olyan országok esetében is, ahol rendelkeznek nagyobb határon túli közösségekkel. Azonban, ami külső kapcsolataikat illeti, a két aktor elképzelései között jelentős különbségek vannak.

A legfontosabb ilyen politikai törésvonal, amely nem csak közöttük, de a társadalmon belül is kialakult, az az EU integráció folyamatához való hozzáállás. Szerbia esetében látható volt, hogy már a stratégiai dokumentumok is stratégiai jelentőséget társítanak neki, hiszen az integrációt egy nemzeti célként kezeli. Az ország 2009-ben nyújtotta be csatlakozási kérelmét, majd 2012-ben kapott tagjelölti státuszt. A csatlakozási tárgyalásokat 2014-ben kezdték, jelenleg pedig a 35 fejezetből 22-t nyitottak meg. Szerbia azonban ezeket nem egy csomagként kezeli, hanem részeire bontva ér el eredményeket, és az elmúlt évek jelentős fejlődése ellenére, Koszovó kérdése miatt továbbra is problémás marad.⁹² Ahogyan a legtöbb Nyugat Balkáni ország esetében, a legfőbb problémát itt is az érdekek különbözősége, illetve az EU és Szerbia hozzáállása politikai kapcsolataikhoz okozzák. A jelenség visszavezethető Jugoszlávia felbomlásához, és a nemzetközi közösség, illetve Szerbia viharos kapcsolatára a '90-es évektől kezdve.⁹³ Ennek köszönhetően a régió országaiban itt a legalacsonyabb a társadalom körében

⁹² Council of the European Union: *Enlargement – Serbia* [https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/serbia/] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁹³ BAZIC, Jovan: *Relations of Serbia and European Union: Socio-Historical Determinants and the Contemporary Political Issues*. Politeja, 60. sz., 2019, 310-315. [https://www.jstor.org/stable/26916392?seq=13] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

az EU támogatottsága. 2022-ben, az Ipsos által végzett közvélemény kutatás azt mutatta, hogy a válaszadók csupán 35% támogatta Szerbia EU csatlakozását, míg 44% ellenezte azt. Vucsics elnök úgy nyilatkozott ezzel kapcsolatban, hogy hasonló a párton belül is az eloszlás, ennek ellenére Szerbiának meg kell valósítania az integrációt, de mindenképpen szem előtt tartva saját érdekeit.⁹⁴

Hasonló a helyzet Bosznia-Hercegovina EU integrációját tekintve, aki 2016-ban nyújtotta be csatlakozási kérelmét, melyet 2019-ben a Tanács el is fogadott, ezzel megnyitva a 14 kulcs prioritást az ország számára. 2022-ben terjesztették fel a tagjelölti státusz lehetőségét, melyet decemberben meg is kapott. 2023 decemberében pedig a Tanács úgy döntött, hogy megkezdí a tárgyalásokat Bosznia-Hercegovina csatlakozását illetően, amint teljesülnek a megfelelő feltételek.⁹⁵ Ez Bosznia-Hercegovina esetében korántsem egyszerű, hiszen az ország számos olyan belpolitikai problémával küzd, amelyek megakadályozzák a csatlakozás lehetőségét és sikerességét egyaránt. A Minisztertanács Európai Integrációs Igazgatóságának 2022-es felmérése szerint Bosznia-Hercegovinában átlagban a társadalom 77.4% csatlakozna az Európai Unióhoz. Ez az entitásokra és Brcko körzetre lebontva pedig a következőképpen alakulna: Föderáció – 90.1%; Republika Srpska – 54.5%; Brcko Körzet – 73.8%. A felmérés azonban azt is mutatja, hogy a válaszadók többsége – 35.3% - nem hisz abban, hogy az ország valaha csatlakozhat az EU-hoz.⁹⁶ Mindemellett jól látható Dodik politikájából, hogy a Daytoni Békeszerződés IV. mellékletében lefektetettekkel ellentétben, nem nyújtja meg a maximális támogatást a központi állam részére, hogy az elérhesse külpolitikai céljait. Dodik narratívájában az EU inkább eszköz, mint cél, és már közel sem tartja az egyetlen alternatívának.⁹⁷

A szerepkoncepciókat tekintve, mindkét szereplő a béke és stabilitás mellett elkötelezett aktor, azonban míg Szerbia esetében az EU továbbra is stratégiai cél, a társadalom körében kisebb népszerűségnek örvend, ami az EU követeléseken és szankciókon alapuló politikájának köszönhető. Bosznia-Hercegovinában azért alakulhat Dodik politikájának ellenére másképp,

⁹⁴ **DARTFORD**, Katy: *For first time, a majority of Serbs are against joining the EU – poll*. Euronews, 2022 [https://www.euronews.com/2022/04/22/for-first-time-a-majority-of-serbs-are-against-joining-the-eu-poll] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁹⁵ European Commission: *Bosnia and Herzegovina*. [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/bosnia-and-herzegovina_en] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁹⁶ *Sarajevo Times: A Survey showed that almost Eighty Percent of the Respondents would vote for EU Membership*. 2022 [https://sarajevotimes.com/a-survey-showed-that-almost-eighty-percent-of-the-respondents-would-vote-for-eu-membership/#] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

⁹⁷ **RADOVANOVIC**, Raul: *Separatist Bosnian Serb leader Milorad Dodik vows to tear his country apart despite US warnings*. AP News, 2023 [https://apnews.com/article/bosnian-serbs-secession-threat-1072c96ce29c1f118a9b5a84bbd5ff9e] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

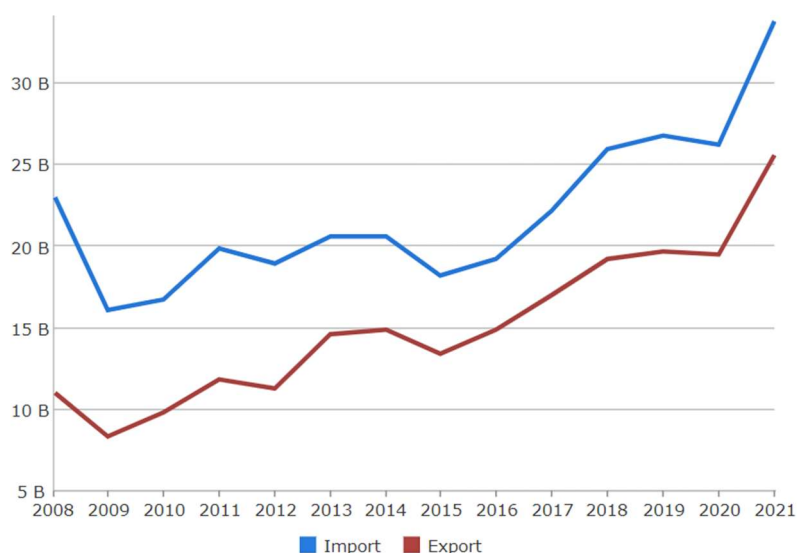
mert az EU-t tartják a béke zálogának az ország területén, és mivel a két entitás külön-külön a klasszikus szankciókkal kevésbé célozható, az EU megmarad támogató pozícióban.

6.2. Gazdasági

Gazdaságilag mindkét terület nagyban függ az EU-tól, így elengedhetetlen stratégiai partnerre vált számukra. Viszont, ahogyan látható volt mindkét esetben, az EU nem az egyetlen megjelenő befektető a területeken, Kína és Oroszország is egyre nagyobb befolyást szerez az egész Nyugat Balkán régióban.

Szerbia viszonylag erős, stabil gazdasággal rendelkező ország a régióban, amely főleg az iparon alapszik. Az import-export aránya meglehetősen jó, így az államadósság mértéke is tartható állapotú.

4. ábra: Szerbia import és export aránya (USD) 2008-2021

Forrás: World Integrated Trade Solution

[<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SER/Year/2021/Summary>]

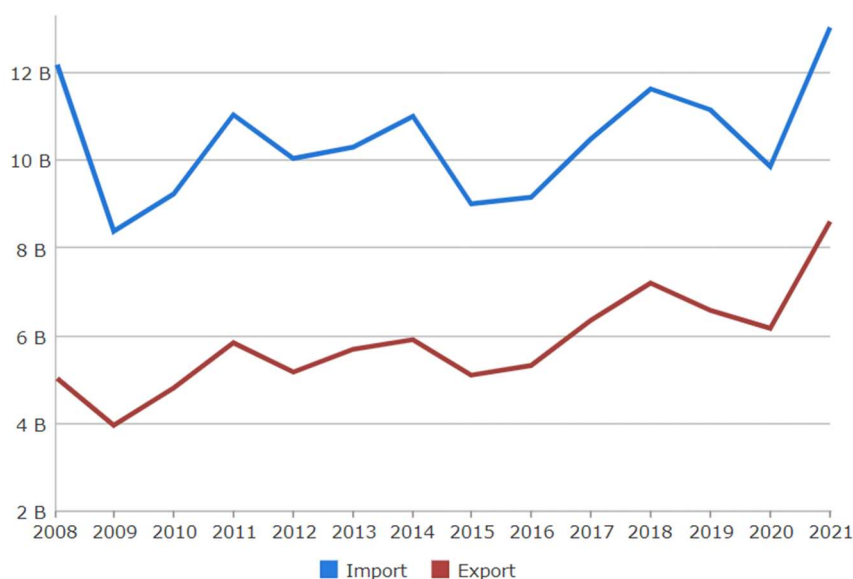
A legfontosabb import partnerei Németország, Kína, Olaszország, Oroszország és Törökország. Az export célját pedig Németország, Olaszország, Bosznia-Hercegovina, Románia és Magyarország képezik.⁹⁸ Tehát az EU már nem az egyetlen gazdasági partner ezeken a területeken, azonban még mindig a szervezet nyújtja a legnagyobb támogatásokat az ország számára az IPA-n, EIB-en és EBRD-n keresztül. Ezzel együtt pedig Szerbia kapja a legnagyobb támogatásokat az EU részéről. Ennek célja Szerbia csatlakozási feltételeinek minél korábbi

⁹⁸ Global Edge: Serbia: Trade Statistics. [<https://globaleedge.msu.edu/countries/serbia/tradestats>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

megvalósulásának elősegítése, főleg olyan területeken, mint jogállamiság, közigazgatási reform és a szociális, környezeti és mezőgazdasági szektorok.⁹⁹ Az International Republican Institute megbízásból készült egy felmérés, melyben a válaszadók 73%-a Oroszországot, 71%-a Kínát, és csupán 13%-a tartja az USA-t gazdaságilag fontos partnernek, befektetőnek.¹⁰⁰ Ennek ellenére az EU mellett, az USA nyújtja az egészségügyi, energiaügyi és IT szektor területein a legnagyobb támogatást Szerbia számára, ám a Koszovóval való kapcsolatokban foglalt álláspontja miatt, népszerűsége inkább itt megfigyelhető,¹⁰¹ a felmérés válaszadóinak 93%-a tartja az USA-t a legfontosabb gazdasági partnernek.¹⁰²

A Republika Srpska esetében nehezebb a gazdaság pontos állapotát meghatározni, ugyanis a nemzetközi közösség Bosznia-Hercegovina államiségát erősítve, nem kezeli külön a két entitást. Bosznia-Hercegovina gazdasága erősen import alapú, a bonyolult gazdasági rendszer pedig nem teszi vonzó célponttá a nemzetközi befektetések számára, ezért a privát és ipari szektor is gyenge, amely pedig a munkanélküliségi ráta növekedéséhez vezetett.¹⁰³

5. ábra: Bosznia-Hercegovina import-export aránya (USD) 2008-2021

Forrás: World Integrated Trade Solution

[<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BIH/Year/LTST/Summary>]

⁹⁹ JAGIELLO-SZOSTAK, Anna: *The foreign policy of Serbia under Aleksandar Vučić presidency (2017-2020). Hauling the rope between powers.* In: Beata Surmacz and Tomasz Stępniewski: *Serbia Twenty Years After the Fall of Slobodan Milošević: Success, Evolution, or Continuation?* IEŚ Policy Papers 3. sz., 2021, 78.

¹⁰⁰ Uo. 83-84.

¹⁰¹ US Embassy in Serbia: Overview [<https://rs.usembassy.gov/business/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

¹⁰² JAGIELLO-SZOSTAK 83-84.

¹⁰³ CIA World Factbook: *Bosnia and Herzegovina – Economy.* [<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bosnia-and-herzegovina/summaries/#economy>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

Mégis megfigyelhető, hogy bizonyos befektetések inkább egyik, vagy inkább a másik entitás területére érkeznek. Szerbia nyilvánvalóan a legnagyobb befektetője a szerb entitásnak, de ide tartozik Olaszország, Németország, Horvátország, Szlovénia és Kína is.

2023 júniusában az EU a Western Balkans Investment Forumon keresztül 303 millió euró támogatást biztosított Bosznia-Hercegovina számára, hogy négy nagyobb projektet megvalósíthassanak. A projektek a közlekedési infrastruktúra és a szarajevói vízrendszerek felújítását, fejlesztését valósítják meg. A támogatás azonban nem céloz olyan városokat vagy létesítményeket, amelyek a Republika Srpska területén vannak.¹⁰⁴ A döntés mögött valószínűsíthetően Dodik szeparatista külpolitikája, továbbá azon kijelentései állnak, melyekkel veszélyezteti Bosznia-Hercegovina integritását. A külpolitikai szerepekre visszatekintve viszont ez ismét értékelhető egyfajta „elnyomásként”.¹⁰⁵ Dodik álláspontja szerint az EU ezekkel a lépésekkel megerősíti a Republika Srpska önállóságát, és amennyiben teljesen elvágja a támogatásokat Oroszország vagy Kína támogatására számíthat.¹⁰⁶ Kína valóban a Republika Srpska hatodik legnagyobb finanszírozója, az entitás pénzügyminisztériumának jelentése szerint Oroszország viszont nem tartozik a legfőbb gazdasági befektetők közé.¹⁰⁷

Gazdaságilag nagyjából ugyanazok a szereplők jelentősek az egész régióban, azonban az import-export arányokban és a támogatások eloszlásában láthatóak különbségek. Az EU támogatások egyszerre célozzák a tagjelölt országok integrációjának támogatását, és szolgálnak szankciók alapjául, annak érdekében, hogy a megfelelő együttműködési szintet legyenek képesek elérni. Oroszország esetében a kulturális-történelmi kötődés jól láthatóan erősebb, mint a valós gazdasági kapcsolatok, mivel a nagyhatalom nem jelenik meg egyik szereplő főbb gazdasági partnereként sem. Moszkva gazdasági jelenléte főleg az energiaszektorban

¹⁰⁴ EEAS: *EU approves €303 million in grants for four new flagship infrastructure projects in BiH*. 2023 [eeas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/eu-approves-€303-million-grants-four-new-flagship-infrastructure-projects-bih_en?s=219] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

¹⁰⁵ **MORATTI**, Massimo: *Bosnia and Herzegovina and the EU, Dodik is working against the integration process*. Osservatori balcani e caucaso transeuropa, 2023 [balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bosnia-Herzegovina/Bosnia-and-Herzegovina-and-the-EU-Dodik-is-working-against-the-integration-process-227913] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

¹⁰⁶ **DIZDAREVIC**, Emina; **GREBO**, Lamija; **BEGIC**, Jasmin: *The Questionable Claims of Bosnia's Dodik*. BalkanInsight.com, 2021 [https://balkaninsight.com/2021/10/15/birn-fact-check-the-questionable-claims-of-bosnias-dodik/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

¹⁰⁷ The Republic of Srpska Ministry of Finance: *Macroeconomic Indicators of the Republik of Srpska*, 2024, 8-9. [https://vladars.rs/eng/vlada/ministries/MoF/map/PublishingImages/Pages/default/Macroeconomic%20indicators%20of%20the%20RS%20January%202024.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

érzékkelhető, ugyanis az orosz-ukrán háború óta, Szerbia egyedüli országgént importál földgázt méltányos áron szabadkereskedelmi egyezményeken keresztül.¹⁰⁸

2023-ban Kínával is tárgyalásokat kezdtek hasonló szabadkereskedelmi szerződések létrehozására. Kína abba a gazdasági űrbe csatlakozott be, melyet az EU támogatások hagynak maguk után politikai megfontolásból. Kínát nem kötik az EU-hoz hasonló szerződések a Nyugat Balkánon, így könnyebben tud bizonyos szektorokat támogatni azzal a fenntartással, hogy az országok bel- és külpolitikájába nem folyik bele. Ezek a befektetések is főleg az infrastruktúra fejlesztését célozzák, kiválóan illeszkedve Kína „Egy övezet egy út” kezdeményezésébe.¹⁰⁹

6.3. *Katonai*

Szerbia Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapján katonailag semleges ország, így nem célja a NATO csatlakozás. EU tagságának elérése érdekében dolgoznak együtt a PfP programon keresztül, elsősorban a politikai párbeszédre és együttműködésre koncentrálva. A szerb haderő a nyugati felszerelésen kívül Oroszországtól és Kínától szerzi be eszközeit, de a légierő modernizációja érdekében Franciaországgal és Nagy-Britanniával is tárgyalásokat kezdtek. Gyakorlatokat főleg a nyugat-balkáni országokkal, Oroszországgal és NATO- csapatokkal tartanak, és részt vesznek több ENSZ és EU misszióban egyaránt.¹¹⁰

Bosznia-Hercegovina területén a NATO 1995 óta van jelen, először az IFOR, majd az SFOR formájában. 2004-től az EU átvette a békefenntartó feladatokat, és azóta az EUFOR Althea művelet (jelenleg magyar parancsnokság alatt, Dr. Sticz László vezérőrnagy vezetésével) keretein belül segítik az ország békéjének és biztonságának fenntartását. Az ország az EU csatlakozás mellett, a NATO csatlakozást is célul tűzte ki, így részt vesz a PfP programban, illetve 2010 óta a MAP keretein belül dolgoznak együtt a NATO-val. A csatlakozást a Republika Srpska szeparatista törekvései, és azok a fenyegetések lassítják, amelyek alapján a szerb katonákat ki akarják vonni az egységes haderőből. A haderő zömében volt szovjet felszerelésből áll, de a légierő ki lett egészítve néhány amerikai helikopterrel. A hadsereg

¹⁰⁸ **BRKIĆ**, Dejan: *Serbian Energy Sector in a Gap Between East and West*. Energy Exploration and Exploitation 42. évf. 1. sz., 2024, 330-340. [<https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/01445987231215445>] Utoljára megnyitva: 2024. 01.20.

¹⁰⁹ **STANICEV**, Branislak; **TARPOVA**, Simona: *China's strategic interests in the Western Balkans*. European Parliament, 2022, 3-4. [[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI\(2022\)733558_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI(2022)733558_EN.pdf)] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

¹¹⁰ The Military Balance 2023: *Serbia*, 128.

alapvetően nem képes önálló bevetésre vagy működésre, azonban NATO, EU és ENSZ kötelékben több misszióban is részt vesznek a sikeres NATO minősítés óta.¹¹¹

Az 1999-es NATO beavatkozás óta Oroszország kizorítva érezte magát a jelentős külpolitikai döntéshozatalból, és azóta is a NATO keleti terjeszkedését sérelmezi, különösen a Nyugat Balkán irányába. A nemzetközi közösség tagjai között aggodalomra adott okot Oroszország befolyása a Nyugat Balkánon, a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború után. Kérdésként merült fel, a feszültség áttérjedhet-e az egyébként is törékeny területre.

Mind Szerbia, mind a Republika Srpska orosz-barát kormánnyal rendelkezik, így a háború kitörése óta több alkalommal hoztak olyan döntéseket vagy tettek olyan nyilatkozatokat, melyek más nemzetközi külpolitikai kapcsolataikat veszélyeztették. Az orosz referendumok után Dodik azt hangoztatta, mennyire tiszteli Oroszországot, mint szövetségest, és Putyin elnököt a lépés miatt. 2023-ban az orosz Győzelem Napján a Republika Srpska több városában tartottak ünnepségeket, ahol a szerb tisztségviselőkön kívül a Bosznia-hercegovinai orosz nagykövet is tiszteletét tette.¹¹²

Hasonló ünnepségeket tartottak Szerbia területén is, egy új köntösbe bújtatva, ahol a hősi történelmen kívül az ország EU-s jövőjét is ünnepelték. Az orosz narratíva gyakran használta Koszovó példáját a beavatkozás legitimálására, ami után Szerbia mérsékelten távolodni kezdett, azonban a szankciók bevezetésére továbbra sem került sor, egyrészt gazdasági, másrészt kulturális okokból.¹¹³

A kérdés továbbra is az marad, hogy továbbra is fennmarad-e Oroszország befolyása a régióban, képes lesz-e megtartani szövetségeseit vagy a feszültség, amit okozott gyengíti pozícióját és katonailag is inkább Kína és a nyugat kerülnek előtérbe.

VII. Összefoglalás

Az elmúlt három év külpolitikáját tekintve Szerbiára és a Republika Srpskára egyaránt hatással voltak azok az események, amelyek átrendezték a nemzetközi kapcsolatokat. Közös történelmüknek, nyelvüknek és kultúrájuknak köszönhetően, alapvetően hasonló

¹¹¹ The Military Balance 2023: *Bosnia and Herzegovina*, 76.

¹¹² KOVACEVIC, Vladimir: *Bosnian Serbs Hold WWII Victory Day Parade with Russians*. BalkanInsight.com, 2023 [<https://balkaninsight.com/2023/05/09/bosnian-serbs-hold-wwii-victory-day-parade-with-russians/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

¹¹³ DRAGOJLO, Sasa: *Serbia, Bosnian Serb Entity, Salute Russia on Victory Day*. BalkanInsight.com, 2022 [<https://balkaninsight.com/2022/05/09/serbia-bosnian-serb-entity-salute-russia-on-victory-day/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

identitástudattal és politikai kultúrával rendelkeznek. Státuszuk különbözősége miatt megfigyelhető, hogy másképpen kezelik a politikai törésvonalak mentén kialakult konfliktusokat, illetve politikai berendezkedésük eltérő stratégiai és jogi lehetőséget biztosít a külpolitika megvalósulására.

A szerb stratégiai dokumentumok témaköreit tekintve a területi integritás megtartása, az EU csatlakozás és a szerb nemzeti érdekek fenntartása képezik a kulcsfontosságú kérdéseket a szerb külpolitikában. Illeszkedik-e ebbe valóban Dodik szeparatista politikája, illetve a Republika Srpska lehetőségei? Ha szigorúan csak a Daytoni Békeszerződés elemeit, továbbá a szerb vonatkozó stratégiákat vizsgáljuk, azt mondhatjuk mindkét helyen megjelennek azok az elemek, melyek a kisebbségvédelmet, közös kulturális tudatot helyezik előtérbe. Azonban, ha a tágabb külpolitikai környezetet vizsgáljuk, benne azokkal a külpolitikai szerepekkel, melyeket a két aktor magára vesz, a stratégiai célok korántsem ennyire egyszerűen összeegyeztethetőek. Mindkét esetben megjelent az „elnyomott” terület érzése, valamint az elköteleződés a jelenlegi világrendet alakító tényezők, nemzetközi közeg mellett. Ennek interpretációja gyakran elrugaszkodott képet nyújt a valósággal kapcsolatban, amely ennek az elnyomottságnak a visszafordítása.

A két aktor külpolitikai eszköztárát tekintve láthattuk, hogy ugyan a stratégiák és diplomáciai kapcsolatok mozgatórugója sok esetben egyezik, teljesen másképpen tud megvalósulni. Szerbia esetében a stratégiákban lefektetett lépések az EU csatlakozás elérése érdekében prioritást élveznek Vucsics elnök külpolitikájában, aki elsősorban ezen a törésvonal mentén képes támogatottságát megtartani. A Republika Srpska esetében a külpolitikai lépéseknek szűk határokat húz a Daytoni Békeszerződés, továbbá Bosznia-Hercegovina központi intézményei.

Ennek következtében a valós lépések gyakran eltérnek a külpolitikai narratívától, és a két szereplő közötti jó kapcsolatok ellenére *számos kulcskérdésben nem értenek egyet*. Az első ilyen a szerb egység kérdése, melyet Szerbia stratégiai céljainak megfelelően eszmei szinten igyekszik megvalósítani, gazdasági és kulturális, társadalmi befektetéseken keresztül. A Republika Srpska vezetői viszont egy területi szerb egységet vizionálnak. Ennek ellenére a diplomáciai kapcsolatok az erős kötelék látszatát keltik. A második érdekeltérés az EU csatlakozást illető kérdések. Szerbia számára a csatlakozás kimondottan stratégiai cél, hiszen látható, hogy főbb export és import partnereit is az EU tagállamai, illetve a régió államai képzik. Ugyanez jellemző a Republika Srpska területére is, ahol ugyan Dodik populista politikájának köszönhetően az EU-szkepticizmus egyre nő, valójában elengedhetetlenek a szervezet befektetései ahhoz, hogy továbbra is működőképes legyen. Dodik kijelentéseivel ellentétben,

látható, hogy mind Kína, mind Oroszország saját céljaik elérése érdekében tartanak fent gazdasági kapcsolatokat a régióval, és nem a béke vagy stabilitás megőrzése érdekében.

Jelenleg mindkét szereplő egyensúlyozó politikát folytat a nyugati és más nagyhatalmak között, azonban az orosz-ukrán háború okozta energiaválság, és a nemzetközi rend és diplomácia átszerveződése kérdésessé teszi ennek fenntartását.

VIII. Irodalomjegyzék

Könyvek

1. AGGESTAM, Lisbeth: Role theory and European foreign policy: A framework of analysis, In Ole Elgström and Michael Smith, eds, *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis*. Routledge, London, 2006.
2. EDEMSKII, Andrej: „Russian Perspectives” In: Danchev, Alex; Halverson, Thomas: *International Perspectives on the Yugoslav Conflict*. Macmillan, 1996.
3. HALÁSZ Iván, SZABÓ Zsolt: *Alkotmány és kormányzás Kelet-Európában*. Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete. Budapest, 2021.
4. HALÁSZ Iván: *Az állam összeomlása és újjáépítése*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.
5. JUHÁSZ József, MÁRKUSZ László, TÁLAS Péter, VALKI László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Zrínyi Kiadó, 2003.
6. JUHÁSZ József: *A délszláv háborúk*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.
7. JUHÁSZ József: *Felbomlott? Szétverték? Elbukott? Paradigmák, viták, narratívák Jugoszlávia dezintegrációjának historiográfiájában*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2019.
8. KALDOR, Mary: *New and Old Wars*. Polity Press, Cambridge, 1999.
9. KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Panem Könyvkiadó, Budapest, 2008.
10. KLEMENČIČ, Matjaž: *The International Community and the FRY/Belligerents, 1989-1997*. In: Ingraio, Charles; Emmert, Thomas A.: *Confronting the Yugoslav Controversies*. United States Institute of Peace Press, Washington, 2010.
11. MUŠ, Jan: *One Hand Clapping – The State-Building Process and the Constitution of Bosnia and Herzegovina*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2016.
12. ÖRDÖGH Tibor: *Szerbia, Horvátország és Szlovénia politikai rendszerének összehasonlítása 1990 és 2016 között*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
13. ÖRDÖGH Tibor: *The EU's Relations with the Western Balkans and Turkey* In: Gálik Zoltán, Molnár Anna: *Regional and Bilateral Relations of the European Union*. Dialóg Campus, 2019.
14. RADOVIC, Borislav: *Yugoslav Wars 1991-1999 and Some of Their Social Consequences* In: *Torture in War, Consequences and Rehabilitation of Victims: Yugoslav experience*. International Aid Network, 2004.
15. *The Military Balance 2023*

16. THOMPSON, Mark: Forging War: The Media in Serbia, Croatia, and Bosnia-Herzegovina. The Bath Press, 1994.
17. VRANIĆ, Igor: International Community Peace Plans in Croatia and Bosnia and Herzegovina 1991-1995. Central European University History Department, Budapest, 2014.

Folyóiratok

1. BAZIC, Jovan: Relations of Serbia and European Union: Socio-Historical Determinants and the Contemporary Political Issues. *Politeja*, 60. sz., 2019, 310-315. [<https://www.jstor.org/stable/26916392?seq=13>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
2. BOWKER, Mike: The Wars in Yugoslavia: Russia and the International Community. *Europe-Asia Studies*, 50. évf. 7. sz., 1998.
3. BRKIĆ, Dejan: Serbian Energy Sector in a Gap Between East and West. *Energy Exploration and Exploitation* 42. évf. 1. sz., 2024, 330-340. [<https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/01445987231215445>] Utoljára megnyitva: 2024. 01.20.
4. DODER, Dusko: Yugoslavia: New War, Old Hatreds. *Foreign Policy*, No. 91., 1993.
5. DR. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. *Hadtudományi Szemle* VIII. évf. 1. szám, 2015.
6. HOLSTI, J. Kalevi: National Role Conception in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, Vol. 14. No. 3., 1970.
7. HORVÁTH László: Választások Bosznia-Hercegovinában – Újabb elvesztegetett négy év előtt állunk? *Parlamenti Szemle*, 2019/1.
8. JAGIELŁO-SZOSTAK, Anna: The foreign policy of Serbia under Aleksandar Vučić presidency (2017-2020). Hauling the rope between powers. In: Beata Surmacz and Tomasz Stępniewski: *Serbia Twenty Years After the Fall of Slobodan Milošević: Success, Evolution, or Continuation?* IEŚ Policy Papers 3. sz., 2021
9. KOVÁCS Teréz: A szerbiai parlamenti választások eredményei. *Tér és Társadalom* 5. évf. 1991/2-3.
10. MAGYAR István (ezredes): A NATO jugoszláviai légi támadó-hadművelete. *Hadtudomány* IX. évf. 3-4. szám [<https://www.mhht.eu/hadtudomany/1999/ht-1999-34-4.html>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 17.
11. MITROVIC, Miroslav: Serbia's National Security Strategy – from where, through what and where to go. *Eastern Studies*, 2021, 15. évf.

12. OBRADOVIĆ, Sandra: Don't forget to remember: collective memory of the Yugoslav wars in present-day Serbia. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 22 (1), 2016
13. OROSZ Anna: Bosznia-Hercegovina útja válságból válságba. *Nemzet és Biztonság*, 2022/3. sz.
14. ŠILJAK, Dženita: Elections in Bosnia and Herzegovina: the Wind of Change between War and Peace? *Institute for Foreign Affairs and Trade*, KE-2022/54, 13-14. [https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/11/KE_2022_54_BA_Elections_Bosnia_Herzegovina_Siljak_1129.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

Online források

1. BECHEV, Dimitar: Hedging Its Bets: Serbia Between Russia and the EU. *Carnegie Europe*, 2023 [<https://carnegieeurope.eu/2023/01/19/hedging-its-bets-serbia-between-russia-and-eu-pub-88819>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
2. Brnabic: A diaszpóra nagyon fontos Szerbia számára. *pannonrtv.com* [<https://pannonrtv.com/rovatok/politika/brnabic-diaszpora-nagyon-fontos-szerbia-szamara>]
3. ČAVOŠKI, Aleksandra: Perceptions of the European Union in Serbia. *Europe for Citizens* [https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/12/perceptions_of_the_eu_in_serbia.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
4. CIA World Factbook: Bosnia and Herzegovina – Economy. [<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bosnia-and-herzegovina/summaries/#economy>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
5. Council of the European Union: Enlargement – Serbia [<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/serbia/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
6. DARTFORD, Katy: For first time, a majority of Serbs are against joining the EU – poll. *Euronews*, 2022 [<https://www.euronews.com/2022/04/22/for-first-time-a-majority-of-serbs-are-against-joining-the-eu-poll>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
7. DETTMER, Jamie: Serbia's Vučić faces a tough choice. 2023 [<https://www.politico.eu/article/serbia-aleksandar-vucic-europe-russia-choice/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

8. DIZDAREVIC, Emina; GREBO, Lamija; BEGIC, Jasmin: The Questionable Claims of Bosnia's Dodik. BalkanInsight.com, 2021 [<https://balkaninsight.com/2021/10/15/birn-fact-check-the-questionable-claims-of-bosnias-dodik/>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.
9. DIZDAREVIC, Emina; GREBO, Lamija; BEGIC, Jasmin: The Questionable Claims of Bosnia's Dodik. BalkanInsight.com, 2021 [<https://balkaninsight.com/2021/10/15/birn-fact-check-the-questionable-claims-of-bosnias-dodik/>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.
10. DRAGOJLO, Sasa: Serbia, Bosnian Serb Entity, Salute Russia on Victory Day. BalkanInsight.com, 2022 [<https://balkaninsight.com/2022/05/09/serbia-bosnian-serb-entity-salute-russia-on-victory-day/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
11. DRAGOLJO, Sasa: Serbia Resists EU Pressure to Impose Sanctions on Russia. BalkanInsight.com, 2022 [<https://balkaninsight.com/2022/03/16/serbia-resists-eu-pressure-to-impose-sanctions-on-russia/>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.
12. EEAS: EU approves €303 million in grants for four new flagship infrastructure projects in BiH. 2023 [eeas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/eu-approves-€303-million-grants-four-new-flagship-infrastructure-projects-bih_en?s=219] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
13. EURÓPAI TANÁCS: Az EU bővítési politikája – Szerbia. [<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/enlargement/serbia/>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 03.
14. European Commission: Bosnia and Herzegovina. [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/bosnia-and-herzegovina_en] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
15. Global Edge: Serbia: Trade Statistics. [<https://globaledge.msu.edu/countries/serbia/tradestats>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
16. Kosovo Online: Vucic: As a small country, we must try to preserve our independence. 2023 [<https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/vucic-small-country-we-must-try-preserve-our-independence-31-3-2023>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
17. KOVACEVIC, Vladimir: Bosnian Serbs Hold WWII Victory Day Parade with Russians. BalkanInsight.com, 2023 [<https://balkaninsight.com/2023/05/09/bosnian-serbs-hold-wwii-victory-day-parade-with-russians/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

18. KURTIC, Azem: Bosnian Serb Leader Refuses to Enter Plea at Start of Trial. BalkanInsight.com, 2023 [<https://balkaninsight.com/2023/10/16/bosnian-serb-leader-refuses-to-enter-plea-at-start-of-trial/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
19. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia: Diaspora and Serbs in the Region [<http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/en/consular-affairs/diaspora/diaspora-general-information>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 20.
20. MORATTI, Massimo: Bosnia and Herzegovina and the EU, Dodik is working against the integration process. Osservatori balcani e caucaso transeuropa, 2023 [balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bosnia-Herzegovina/Bosnia-and-Herzegovina-and-the-EU-Dodik-is-working-against-the-integration-process-227913] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
21. N1 Belgrade: Almost 300 newly-registered Russian-owned companies in Serbia. 2022 [<https://n1info.rs/english/news/almost-300-newly-registered-russian-owned-companies-in-serbia/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
22. N1 Sarajevo: Vucic in Bosnia: If you only knew how much Republika Srpska means to us. 2022 [<https://n1info.rs/english/news/vucic-in-bosnia-if-you-only-knew-how-much-republika-srpska-means-to-us/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
23. Nermina KUGOLIJIA, Emina DIZDAREVIC, Lamija GREBO, Jasmin BEGIC: BIRN Fact-Check: The Questionable Claims of Bosnia's Dodik. BalkanInsight.com, 2021 [<https://balkaninsight.com/2021/10/15/birn-fact-check-the-questionable-claims-of-bosnias-dodik/>] Utoljára megnyitva: 2023. 12. 04.
24. POPOVIC, Sofija: Analyses: EU candidate status of Bosnia and Herzegovina: Undue reward or a boost for the reform process? European Western Balkans, 2023 [<https://europeanwesternbalkans.com/2023/02/18/eu-candidate-status-of-bosnia-and-herzegovina-undue-reward-or-a-boost-for-the-reform-process/>] Utoljára megnyitva: 2023.12.04.
25. Presidency of Bosnia and Herzegovina: Address by the Serb member and BiH Presidency Chairwoman Željka Cvijanović at the Astana International Forum. 2023 [<http://www.predsjednistvobih.ba/gov/default.aspx?id=98066&langTag=en-US>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
26. RADOSAVLJEVIC, Zoran: Dodik says just biding time for secession from Bosnia and Herzegovina. Euractiv.com, 2022 [https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/dodik-says-just-biding-time-on-seceding-from-bosnia/] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

27. RADOSAVLJEVIC, Zoran: Dodik says just biding time on seceding from Bosnia. Euractiv.com, 2023 [https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/dodik-says-just-biding-time-on-seceding-from-bosnia/] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
28. RADOVANOVIC, Raul: Separatist Bosnian Serb leader Milorad Dodik vows to tear his country apart despite US warnings. AP News, 2023 [<https://apnews.com/article/bosnian-serbs-secession-threat-1072c96ce29c1f118a9b5a84bbd5ff9e>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
29. Republic of Serbia, Ministry of Foreign Affairs: Dačić for Voice of America: We cannot let go of Russia's hand until the West extends another. 2022 [<https://www.mfa.gov.rs/en/press-service/interviews/dacic-voice-america-we-cannot-let-go-russia-s-hand-until-west-extends-another>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
30. Republic of Srpska Government: Prime Minister Višković at a public rally 'Defending Srpska' in Bijeljina: People are with their institutions. 2023 [https://vladars.rs/eng/vlada/prime_minister/media/news/Pages/People's-rally-'Defend-Serbia'-in-Bijeljina---Prime-Minister-Vi%C5%A1kovi%C4%87-says-people-are-with-their-institutions.aspx] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
31. SORGI, Gregorio: EU 'lacked momentum' on Balkan enlargement, says Serbia's Europe minister. Politico, 2023 [<https://www.politico.eu/article/eu-lacked-momentum-on-balkan-enlargement-says-serbia-europe-minister/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
32. Srajevo Times: A Survey showed that almost Eighty Percent of the Respondents would vote for EU Membership. 2022 [<https://sarajevotimes.com/a-survey-showed-that-almost-eighty-percent-of-the-respondents-would-vote-for-eu-membership/#>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
33. Srna: All Serbs should be together on Republika Srpska Day. 2023 [<http://www1.srna.rs/novost/1164745/all-serbs-should-be-together-on-republika-srpska-day>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
34. STANIC, Olja: Bosnian Serbs Threat Secession Over Kosovo. Reuters.com, 2008 [<https://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSL22859447/>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.
35. STANICEV, Branislak; TARPOVA, Simona: China's strategic interests in the Western Balkans. European Parliament, 2022, 3-4. [[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI\(2022\)733558_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI(2022)733558_EN.pdf)] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.

36. The Government of the Republic of Serbia: Drafting of strategic document in field of foreign policy agreed upon. [<https://www.srbija.gov.rs/vest/en/205863/drafting-of-strategic-document-in-field-of-foreign-policy-agreed-upon.php>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 20.
37. The Government of the Republic of Serbia: Serbia will never turn its back on Republika Srpska. 2023 [<https://www.srbija.gov.rs/vest/en/210789/serbia-will-never-turn-its-back-on-republika-srpska.php>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
38. The President of the Republic of Serbia: Address by the President of the Republic of Serbia Aleksandar Vučić at the general debate of the 78th session of the General Assembly of the United Nations. 2023 [<https://www.predsednik.rs/en/press-center/news/address-by-the-president-of-the-republic-of-serbia-aleksandar-vucic-at-the-general-debate-of-the-78th-session-of-the-general-assembly-of-the-united-nations>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
39. The President of the Republic of Serbia: Meeting with the Deputy Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation. 2021 [<https://www.predsednik.rs/en/press-center/press-releases/meeting-with-the-deputy-minister-of-foreign-affairs-of-the-russian-federation>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
40. The President of the Republic of Serbia: Telephone conversation with the President of the People's Republic of China. 2021 [<https://www.predsednik.rs/en/press-center/press-releases/telephone-conversation-with-the-president-of-the-peoples-republic-of-china-30104>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
41. US Embassy in Serbia: Overview [<https://rs.usembassy.gov/business/>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
42. VOCK, Ido; GEORGIEVSKI, Jovana: Aleksandar Vucic: the man who remade Serbia. BBC.com, 2023 [<https://www.bbc.com/news/world-europe-67654166>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.
43. WANKIEWITZ, Paulina: Bosnia & Herzegovina: economic pressure and Dodik's increasing separatism. Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2023 [<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-05-16/bosnia-herzegovina-economic-pressure-and-dodiks-increasing>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.

Hivatalos dokumentumok

1. EURÓPAI BIZOTTSÁG: Serbia Report 2023. Brüsszel, 2023 [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2023_en] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 03.

2. OHR: Constitution of Bosnia and Herzegovina. [<https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 18.
3. OHR: 63rd Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations. 2023 [<https://www.ohr.int/63rd-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-united-nations/>] Utoljára megnyitva: 2024. 01. 19.
4. Defence White Paper of Bosnia and Herzegovina, 2005 [<http://www.mod.gov.ba/files/file/dokumenti/defense/engwhitebook.pdf>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
5. National Security Strategy of the Republic of Serbia – Introduction [https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2021/Prilog2-StrategijaNacionalneBezbednostiRS-ENG.pdf] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
6. The Republic of Srpska Ministry of Finance: Macroeconomic Indicators of the Republic of Srpska, 2024, 8-9. [<https://vladars.rs/eng/vlada/ministries/MoF/map/PublishingImages/Pages/default/Macroeconomic%20indicators%20of%20the%20RS%20January%202024.pdf>] Utoljára megnyitva: 2024.01.20.
7. OFFICIAL GAZETTE OF RS, nos. 4/11 and 14/11: „Strategy on preserving and strengthening relations between the home country and the diaspora and home country and Serbs in the region.”

Ábrák forrásai

1. Bosznia-Hercegovina térképe - CIA World Factbook [<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bosnia-and-herzegovina/map>]
2. Bosznia-Hercegovina és az államalkotó entitások intézményeinek feladatai és kapcsolatai - OHR: Constitution of Bosnia and Herzegovina. [<https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>]
3. Alekszandar Vucsics politikai karrierjének idővonala - Forrás: World Economic Forum [<https://www.weforum.org/people/aleksandar-Vucic/>]

4. Szerbia import és export aránya (USD) 2008-2021 - Forrás: World Integrated Trade Solution

[<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SER/Year/2021/Summary>]

5. Bosznia-Hercegovina import-export aránya (USD) 2008-2021 - Forrás: World Integrated Trade Solution

[<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BIH/Year/LTST/Summary>]